

International
Labour
Organization

100
1919-2019

PREDLOG MAPE PUTA

za eliminaciju zloupotrebe
dečijeg rada uključujući
najgore oblike dečijeg rada u
Republici Srbiji: 2018-2022

Beograd, 2018

P R E D L O G **MAPE PUTA**

---

za eliminaciju zloupotrebe
dečijeg rada uključujući
najgore oblike dečijeg rada
u Republici Srbiji:
2018-2022

Beograd, 2018

Autorska prava © Međunarodna organizacija rada 2018
Prvo izdanje 2018

Publikacije Međunarodne organizacije rada uživaju zaštitu prava na osnovu Protokola 2 Univerzalne konvencije o zaštiti prava. Međutim, kratki odlomci iz ovih publikacija se mogu reprodukovati bez dozvole pod uslovom da se izvor navede. Za prava reprodukcije ili prevoda, treba se obratiti MOR Publikacijama (Prava i Dozvole), International Labour Office, CH-1211 Geneva 22, Switzerland ili putem imejla: rights@ilo.org. U Međunarodnoj organizaciji rada su takvi zahtevi dobrodošli.

Biblioteke, institucije i drugi korisnici registrovani u okviru organizacija za zaštitu autorskih prava mogu da kopiraju ovu publikaciju u skladu sa dozvolama koje su im izdate u tom cilju. Posetite www.ifrro.org kako biste pronašli organizaciju za zaštitu autorskih prava u svojoj zemlji.

FUNDAMENTALS

Predlog mape puta za eliminaciju zloupotrebe dečijeg rada uključujući najgore oblike dečijeg rada u Republici Srbiji: 2018-2022 / Međunarodna organizacija rada, Odsek za fundamentalne principe i prava na radu (FUNDAMENT ALS), Ženeva: MOR, 2018.

ISBN: 978-92-2-132167-5 (Štampano izdanje); 978-92-2-132168-2 (Web pdf)

International Labour Office; Fundamental Principles and Rights at Work Branch

Takođe dostupno na engleskom jeziku: *Proposal to develop the Roadmap to eliminate child labour including its worst forms in the Republic of Serbia: 2018-2022*, ISBN: 978-92-2-132165-1 (Štampano izdanje); 978-92-2-132166-8 (Web pdf), Ženeva, MOR, 2018.

ZAHVALNICA

Finansiranje ove publikacije MOR obezbedilo je Ministarstvo rada SAD (USDOL) u okviru ugovora o saradnji broj IL-24943-13-75-K na projektu "Angažovanje i podrška na nacionalnom nivou za smanjenje pojave dečjeg rada (CLEAR)" (GLO/13/22/USA).

Ova publikacija ne izražava stavove i politike Ministarstva rada SAD, a pominjanje trgovinskih imena, komercijalnih proizvoda ili organizacija ne podrazumeva odobrenje od strane Vlade SAD. Federalni budžet obezbedio je svih 100 procenata ukupnih troškova Projekta GLO/13/22/USA, ukupno USD 7,950,000.

Odredbe korišćene u publikacijama MOR koje su u skladu sa praksom Ujedinjenih Nacija i prezentacije tog materijala ne izražavaju bilo kakvo mišljenje Međunarodne organizacije rada po pitanju pravnog statusa neke države, oblasti ili teritorije ili njenih vlasti, ili kada je reč o promeni njenih granica.

Odgovornost za mišljenja iznesena u potpisanim člancima, studijama ili drugim doprinosima pripada isključivo njihovim autorima, i publikacija ne predstavlja odobrenje stavova iznetih u njoj od strane Međunarodne organizacije rada.

Pozivanje na imena firmi i komercijalnih proizvoda i procesa ne znači da su oni priznati od Međunarodne organizacije rada, a ukoliko neka firma ili komercijalni proizvod nisu pomenuti to ne znači da se oni ne odobravaju.

Publikacije i elektronska izdanja MOR mogu da budu obezbeđena u glavnim knjižarama i putem platformi za elektronsku distribuciju, ili se mogu direktno naručiti na ilo@turpin-distribution.com. Za dodatne informacije posetite našu internet-stranicu: www.ilo.org/publns or contact ilopubs@ilo.org.

Posetite našu internet stranicu: www.ilo.org/childlabour

Postoji samo elektronsko izdanje.

Uredila: Dina Alwani, Beirut.

SADRŽAJ

SKRAĆENICE	2
UVOD	3
1. PREGLED TRENUTNE SITUACIJE I KLJUČNIH NACIONALNIH POLITIKA I STRATEGIJA U OBLASTI DEČIJEG RADA	6
1.1 Praćenje pojave zloupotrebe dečijeg rada, uključujući najgore oblike	6
1.2 Institucionalni okvir relevantan za koordinaciju mera za eliminaciju zloupotrebe dečijeg rada uključujući najgore oblike	7
1.3 Strateški okvir	9
1.4 Normativni okvir	10
2. ULOGA OBRAZOVANJA, SOCIJALNE ZAŠTITE I TRŽIŠTA RADA	12
2.1 Uloga obrazovanja	12
2.2 Uloga socijalne zaštite	14
2.3 Uloga tržišta rada	15
3. OPŠTI/GLAVNI I SPECIFIČNI CILJEVI MAPE PUTA ZA ELIMINACIJU ZLOUPOTREBE DEČIJEG RADA UKLJUČUJUĆI NAJGORE OBLIKE DEČIJEG RADA I PRIORITETNE CILJNE GRUPE	16
3.1 Opšti cilj	16
3.2 Specifični ciljevi	16
3.3 Prioritetne ciljne grupe	16
4. PLAN IMPLEMENTACIJE I MONITORING IMPLEMENTACIJE MAPE PUTA	17
MAPA PUTA ZA ELIMINACIJU ZLOUPOTREBE DEČIJEG RADA	18
LITERATURA	32
ANEKS	34

SKRAĆENICE

BDP	BRUTO DOMAĆI PROIZVOD
CLEAR	ANGAŽOVANJE I PODRŠKA NA NACIONALNOM NIVOU ZA SMANJENJE POJAVE ZLOUPOTREBE DEČIJEG RADA
CSR	CENTAR ZA SOCIJALNI RAD
EIDHR	EVROPSKI INSTRUMENT ZA DEMOKRATIJU I LJUDSKA PRAVA
ESRP	NACIONALNI PROGRAM REFORMI POLITIKE ZAPOSŁJAVANJA I SOCIJALNE POLITIKE
JLS	JEDINICA LOKALNE SAMOUPRAVE
MICS	ISTRAŽIVANJE VIŠESTRUKIH POKAZATELJA
MINRZS	MINISTARSTVO ZA RAD, ZAPOSŁJAVANJE, BORAČKA I SOCIJALNA PITANJA
MOR	MEĐUNARODNA ORGANIZACIJA RADA
MPNTR	MINISTARSTVO PROSVETE, NAUKE I TEHNOLOŠKOG RAZVOJA
MUP	MINISTARSTVO UNUTRAŠNJIH POSLOVA
NSP	NOVČANA SOCIJALNA POMOĆ
NSZ	NACIONALNA SLUŽBA ZA ZAPOSŁJAVANJE
OŠ	OSNOVNA ŠKOLA
PPP	PRIPREMNI PREDŠKOLSKI PROGRAM
PPS	STANDARD KUPOVNE SNAGE
RS	REPUBLIKA SRBIJA
SIPRU	TIM ZA SOCIJALNO UKLJUČIVANJE I SMANJENJE SIROMAŠTVA VLADE REPUBLIKE SRBIJE
UN	UJEDINJENE NACIJE
UN CRC	KONVENCIJA UJEDINJENIH NACIJA O PRAVIMA DETETA
UNICEF	DEČIJI FOND UJEDINJENIH NACIJA

UVOD

Mapa puta za eliminaciju zloupotrebe dečijeg rada u Srbiji, uključujući njegove najgore oblike, za period od 5 godina od 2018. do 2022. godine ('Mapa puta') je dokument koji obuhvata aktivnosti kojima se utiče na efikasniju prevenciju i otklanjanje posledica zloupotrebe dečijeg rada. Usaglašen je kroz konsultativni proces ključnih aktera: ministarstava, nacionalnih tela i saveta, socijalnih partnera¹ i organizacija civilnog društva, koji je realizovan u periodu od avgusta do polovine novembra 2017. godine.

Kompleksnost fenomena zloupotrebe dečijeg rada zahteva dodatan napor da se postojeće politike, zakoni i planovi različitih aktera stave u jedan okvir koji bi omogućio efikasnije i svrsishodnije delovanje u zaštiti dece, prevenciji i suzbijanju zloupotrebe dečijeg rada, uključujući najgore oblike dečijeg rada.

Proces izrade Mape puta za eliminaciju zloupotrebe dečijeg rada uključujući njegove najgore oblike, realizovan je kroz projekat Međunarodne organizacije rada (MOR) pod nazivom „Angažovanje i podrška na nacionalnom nivou za smanjenje pojave zloupotrebe dečijeg rada“ (CLEAR projekat), koji je finansijski podržan od strane Ministarstva za rad Sjedinjenih Američkih Država. Projekat je realizovan u okviru Programa dostojanstvenog rada za Republiku Srbiju za period 2013-2017. godine, čiji je nosilac MOR u saradnji sa Ministarstvom za rad, zapošljavanje, boračka i socijalna pitanja.

Međunarodna dokumenta, uključujući konvencije i globalni plan MOR-a Mapa puta eliminacije najgorih oblika dečijeg rada do 2016. godine, kao i dokumenti i preporuke dobijeni kroz CLEAR projekat, pružili su smernice u oblikovanju predloga strukture i sadržaja Mape puta u Republici Srbiji.

Konvencija MOR-a br. 182 iz 1999. godine prepoznaje najgore oblike dečijeg rada²: a) svi oblici ropstva ili običaja sličnih ropstvu, kao što su prodaja i krijumčarenje dece, dužničko ropstvo i kmetstvo i prinudni ili obavezni rad, uključujući prinudno ili obavezno regrutovanje dece za učešće u oružanim sukobima; b) korišćenje, nabavljanje ili nuđenje deteta radi prostitucije, proizvodnje pornografije ili za pornografske predstave; c) korišćenje, nabavljanje ili nuđenje deteta za nedozvoljene aktivnosti, naročito za proizvodnju i krijumčarenje droge onako kako su definisane relevantnim međunarodnim ugovorima; d) rad koji je, po svojoj prirodi ili okolnostima u kojima se obavlja, verovatno štetan po zdravlje, bezbednost ili moral dece.

Prema Konvenciji Ujedinjenih nacija o pravima deteta iz 1989. godine, svi oblici nasilja, zlostavljanja, zloupotrebe i zanemarivanja dece, kojima se ugrožava ili narušava fizički, psihički i moralni integritet ličnosti deteta, predstavljaju povredu jednog od osnovnih prava deteta - prava na život, opstanak i razvoj. Odredbe ove konvencije odnose se na zaštitu deteta od: fizičkog i mentalnog nasilja, zloupotrebe i zanemarivanja (član 19.); ekonomske eksploatacije (član 32.); svih oblika seksualnog zlostavljanja i iskorišćavanja (član 34.); otmice i trgovine decom (član 35.); svih drugih oblika iskorišćavanja (eksploatacije) štetnih po bilo koji vid detetove dobrobiti (član 36.); nehumanih i ponižavajućih postupaka i kažnjavanja (član 37.).

Pored jasno definisanih najgorih oblika dečijeg rada i ekonomske eksploatacije koji se navode kao vid nasilja nad decom, zloupotreba dečijeg rada takođe podrazumeva i opasan dečiji rad³, nepoželjan dečiji rad i nedozvoljen dečiji rad.

Rad dece koji je moralno štetan po dete, kojim se dete ekonomski iskorišćava, koji detetu onemogućava da pohađa školu ili dete dovodi u situaciju da se školuje

pod teškim uslovima i/ili ozbiljno ograničava dete u korišćenju slobodnog vremena, uključujući i najgore oblike dečijeg rada, može se označiti širim pojmom - zloupotreba dečijeg rada - i u navedenom značenju se koristi u ovom dokumentu⁴.

Svojom kompleksnošću, pojava zloupotrebe dečijeg rada uključujući najgore oblike, zahteva posvećeno i sinhronizovano delovanje svih relevantnih segmenata

1 Socio-ekonomski savet Republike Srbije (sindikati, poslodavci i vlada - tripartitni dijalog).

2 MOR Konvencija br. 182.

3 Opasan dečiji rad je jasno definisan u Preporuci o najgorim oblicima dečijeg rada iz 1999. godine, kao sastavnog deo Konvencije MOR-a br. 182, poglavlje II Opasan rad.

4 Primereno angažovanje deteta u porodičnim poslovima, poslovima van kuće toom raspusta sa ciljem obezbeđivanja zarade za svoja potrebe, odnosno rad koji je primeren uzrastu deteta, njegovim psihofizičkim sposobnostima i razvoju, a da pri tom ne ometa školovanje ili slobodno vreme deteta, ne može se posmatrati kao zloupotreba dečijeg rada.

društva i institucija, socijalnih partnera i civilnog sektora. Poštovanje i zaštita prava sve dece bez izuzetka upravo ukazuje na tu kompleksnost, i ujedno je i najvažniji izazov.

Iz perspektive Razvojne agende Ujedinjenih nacija, Ciljeva održivog razvoja 2016-2030, eliminacija zlopotrebe dečijeg rada zahteva holistički pristup i razvoj politika koje se temelje na ostvarivanju nekoliko ovih ciljeva, počev od okončanja siromaštva u svim oblicima, preko obezbeđivanja zdravog života i promocije blagostanja, zatim obezbeđivanja inkluzivnog i kvalitetnog obrazovanja za svu decu (uključujući i celoživotno učenje) do smanjenja nejednakosti. Cilj 8.7 odnosi se na prisilni rad i dečiji rad i postavlja sledeće preporuke: „Preuzeti neposredne i delotvorne mere da bi se iskorenio prisilni rad, uklonilo ropstvo i trgovina ljudima i obezbedila zabrana i eliminacija najgorih oblika dečjeg rada, uključujući regrutovanje i korišćenje dece vojnika, i do 2025. iskoreniti zlopotrebu dečjeg rada u svim oblicima“.

Predlog Mape puta se bazira na preporukama Polaznog dokumenta za vođenje konsultacija o Mapi puta za eliminaciju zlopotrebe dečijeg rada, uključujući njegove najgore oblike ('Polazni dokument') i predlozima i sugestijama dobijenim tokom konsultativnog procesa. Polazni dokument je izrađen na osnovu Izveštaja „Pregled postojećih politika, strategija i programa i izrada preporuka za integrisanje komponente dečijeg rada u postojeće politike, programe i sisteme za upućivanje“ ('Izveštaj') koji je sačinjen u okviru CLEAR projekta, ostalih dokumenata ovog projekta, kao i drugih dostupnih istraživanja i podataka.

Polazni dokument je unapređen, usaglašen i verifikovan kroz konsultativni proces koji je uključio sve relevantne aktere, kako na nacionalnom, tako i na lokalnom nivou. Proces konsultacija i izrade Polaznog dokumenta, a potom i Mape puta, trajao je u periodu od avgusta do novembra 2017. godine⁵. Na konsultativnoj radionici, održanoj 23. novembra 2017. godine, svi učesnici su svojim predlozima i aktivnom diskusijom dali doprinos za dodatno unapređenje Mape puta.

Predložene mere/politike odnose se na konkretne aktivnosti u oblastima relevantnim za suzbijanje zlopotrebe dečijeg rada. Unapređenje sistema prevencije, sprečavanja i otklanjanja posledica zlopotrebe dečijeg rada sagledano je sa aspekta postavljenog normativnog i strateškog okvira u sistemima pravosuđa, policije, obrazovanja, socijalne zaštite i zapošljavanja. Fokus je stavljen na posebno ugrožene grupe dece, naročito devojčica, u riziku od zlopotrebe dečijeg rada.

Smanjenje rasprostranjenosti zlopotrebe dečijeg rada predstavlja glavni/opšti cilj Mape puta. Ostvarivanje ovog cilja treba da doprinese smanjenju obima zlopotrebe dečijeg rada u periodu od 5 godina, kroz implementaciju seta aktivnosti/mera i angažovanjem svih relevantnih aktera.

Predložene mere u Mapi puta, usaglašene kroz konsultativni proces, fokusirane su na stvaranje uslova za prevenciju zlopotrebe dečijeg rada, uključujući njegove najgore oblike, i na intervencije za pravovremenu identifikaciju (otkrivanje) i rehabilitaciju dece izložene zlopotrebi radom (dece žrtava zlopotrebe dečijeg rada).

---

5 Lista učesnika u celokupnom konsultativnom procesu je data u Aneksu.

Međunarodni trendovi i dobra praksa

Na međunarodnom planu, tradicionalne strategije za borbu protiv dečjeg rada kao što su određivanje granice minimalnog uzrasta za rad, obaveznog obrazovanja, zabrana noćnog rada i slično, praćene su nizom inovativnih mera, kao što su: različiti programi usmereni na decu koja zaostaju u školi, podsticaji za pohađanje škole, aktivnosti usmerene ka sticanju prihoda roditelja, programi rehabilitacije koji obezbeđuju socijalnu inkluziju i pristup obrazovanju i potrebnim uslugama deci koja se nalaze u riziku od zloupotrebe dečijeg rada, kao i obuke za podizanje svesti roditelja o ovoj pojavi.

Međunarodno prihvaćene determinante koje utiču na izloženost dece zloupotrebi dečijeg rada vide dečiji rad kao fenomen ruralnih područja, onih sa nižim BDP-om po glavi stanovnika, sa nižim nivoom obrazovanja roditelja i nižim kvalitetom obrazovanja kao i u porodicama gde je majka zaposlena i gde nema starije braće i sestara. Ekonomske teškoće, zajedno sa nezaposlenošću i postojanjem neformalne ekonomije vide se kao predispozicioni faktori za izloženost zloupotrebi dečijeg rada.

Agenda UN o održivom razvoju naglašava neophodnost holističkog pristupa problemu zloupotrebe dečijeg rada, uključujući zakonodavstvo, dostupnost obrazovanju za svu decu, socijalnu zaštitu za porodice i politike tržišta rada da bi se do 2025. godine ukinulo radno angažovanje dece koje predstavlja zloupotrebu dečijeg rada.

Međunarodna iskustva kao dobru praksu ističu integraciju mera usmerenih na prevenciju, suzbijanje i zaštitu dece od zloupotrebe dečijeg rada, uključujući najgore oblike, u postojeće nacionalne politike i strategije (mainstreaming) koje se odnose na ukupno unapređenje položaja dece, a koje direktno i indirektno imaju uticaja na eliminaciju zloupotrebe dečijeg rada.

Međunarodna iskustva ukazuju da povezivanje novčanih davanja i davanja u naturi sa obezbeđenjem pristupa obrazovanju i socijalnim i zdravstvenim uslugama može biti posebno efikasno u rešavanju problema zloupotrebe dečjeg rada. Mere koje se smatraju pogodnim da ublaže ranjivost su: zaštita od nezaposlenosti, šeme za garanciju zapošljavanja, invalidnine, naknade za porodijsko odsustvo i socijalne penzije – mere koje u osnovi predstavljaju fundamentalne elemente nivoa socijalne zaštite Međunarodne organizacije rada.

Pored programa prevencije ranog napuštanja obrazovanja, programi tranzicije iz škole na posao, sinergija između sektora obrazovanja i zapošljavanja uz praćenje kretanja na tržištu rada i povezivanje stručne obuke i zaštite dece od zloupotrebe radom, neke su od politika koje na međunarodnom planu daju rezultate. U nekim zemljama su postavljeni standardi kojima se ograničava radno angažovanje dece na osam sati dnevno i 40 sati nedeljno kod stručne obuke, a laki rad u poljoprivrednim porodičnim gazdinstvima na 3 sata dnevno⁶, ili standard obaveznog nadzora kao garancije bezbednosti u stručnom osposobljavanju mladih⁷.

Veći nivo socijalne zaštite, razvijenost preventivnih mera, novčanih socijalnih davanja i socijalnih usluga i državno obezbeđenje kredita, razvijenost službi inspekcije rada, politika tržišta rada i poreske olakšice, obrazovanje, stručno osposobljavanje, produktivne veštine i zapošljavanje se smatraju merama prevencije zloupotrebe dečijeg rada.

Usluge kao što su prihvatilišta, medicinska nega, psihološko savetovanje, pravna pomoć, pronalaženje porodica i procena i praćenje reintegracije, međunarodno se smatraju suštinskim za uspešnu socijalnu inkluziju i zaštitu dece koja su žrtve najgorih oblika dečijeg rada.

---

6 Nemačka.

7 Slovenija.

1. PREGLED TRENUTNE SITUACIJE I KLJUČNIH NACIONALNIH POLITIKA I STRATEGIJA U OBLASTI DEČIJEG RADA

Holistički pristup problemu zloupotrebe dečijeg rada uključuje stvaranje uslova za prevenciju zloupotrebe dečijeg rada, kreiranje intervencije za pravovremenu identifikaciju (otkrivanje) i rehabilitaciju dece izložene zloupotrebi dečijeg rada, i podrazumeva sinhrono postavljene politike i njihovo sprovođenje u svim

društvenim oblastima. U narednim poglavljima dat je kratak pregled ključnih nacionalnih politika i strategija relevantnih za zloupotrebu dečijeg rada u oblastima obrazovanja, socijalne zaštite i tržišta rada, uključujući glavne preporuke.

1.1 Praćenje pojave zloupotrebe dečijeg rada, uključujući najgore oblike

Fenomen dečijeg rada i posebno zloupotrebe dečijeg rada uključujući njegove najgore oblike u Republici Srbiji je još uvek nedovoljno istražen i analiziran.

Istraživanje višestrukih pokazatelja položaja dece (MICS)⁸ iz 2014. godine pokazuje da je godine oko 10 procenata dece starosti od 5 do 17 godina, uključeno u ekonomske aktivnosti dovoljan broj sati da bi se njihov rad klasifikovao kao „nepoželjni“ dečiji rad. Dečaci su češće uključeni u ovakav dečiji rad, kao i deca van gradskih naselja i deca u regionu Šumadije i Zapadne Srbije.

Najveći broj dece koja obavljaju ekonomske aktivnosti klasifikovane kao nepoželjni dečiji rad potiče iz najsiromašnijih porodica (9,3 procenata), a 3 procenta dece radi u opasnim uslovima, gde mahom spadaju dečaci i deca iz siromašnih domaćinstava (MICS, 2014). Oko 5 procenata dece iz gradskih sredina je uključeno u dečiji rad, nasuprot 16 procenata dece iz neurbane sredine. Procenat dece uključene u dečiji rad viši je kod dece čije majke imaju osnovno obrazovanje (17 procenata) i kod dece iz porodica koje žive u siromaštvu (15 procenata). Među decom iz romskih naselja, 5 procenata dece starosti 5 - 17 godina je uključeno u „nepoželjan“ dečiji rad (MICS, 2014). Dečaci su više uključeni u rad od devojčica - 8 procenata u odnosu na 2 procenta. Kada se poredi romska deca iz gradskih i ona iz neurbanih sredina, 9 procenata dece van urbanog područja je uključeno u nepoželjni rad, nasuprot 4 procenta iz gradskih sredina. Kao i kod dece opšte populacije, u dečiji rad je uključeno 9 procenata romske dece iz najsiromašnijih porodica. U opasnim uslovima rada angažovano je 4 procenta romske dece koja žive u romskim naseljima.

Najveća razlika između opšte i romske populacije se javlja u uključenosti dece uzrasta 12 - 14 godina koja rade u opasnim uslovima: 5 puta veća je ovakva uključenost kod romske dece iz romskih naselja.

Polovina od ukupnog broja dece uključene u „nepoželjni“ dečiji rad u Srbiji nije uključena u obrazovanje. Kada su u pitanju deca iz romskih naselja, procenat uključenosti u obrazovanje je značajno niži, a posebno u grupi dece koja rade u opasnim uslovima.

Prema Anketi o radnoj snazi⁹ (podaci uključuju i decu uzrasta od 15 do 17 godina), broj dece koje je anketom moguće prepoznati na tržištu rada je mali, tako da se pojedini pokazatelji moraju uzimati vrlo oprezno. Analiza osnovnih indikatora tržišta rada ukazuje da je aktivnost dece uzrasta 15-17 godina na tržištu rada vrlo zanemarljiva i da raste sa povećanjem starosti dece (primera radi, u 2016. godini stopa aktivnosti dece starosti 15 godina iznosila je 2.5 procenta, 2.9 procenata za decu starosti 16 godina i 5.1 procenata kod dece sa 17 godina starosti). Stopa neaktivnosti je veća kod devojčica nego kod dečaka; neaktivnost je veća u urbanim sredinama; a oni koji rade najčešće su angažovani kao pomažući članovi u porodičnom poslu u neformalnom sektoru ili na poljoprivrednim poslovima.

Prema podacima iz istraživanja *Brza procena zloupotrebe dečijeg rada u poljoprivredi u Srbiji*¹⁰ koje je sprovedeno na relativno malom uzorku kojim je obuhvaćeno 296 domaćinstava, odnosno 498 dece uzrasta 5-17 godina, nešto više od polovine (51,2 procenta) od ukupnog broja dece obuhvaćene uzorkom je radno aktivno. Polovina ovih aktivnosti može se okvalifikovati kao

8 *Istraživanje višestrukih pokazatelja*, 2014, UNICEF (Modul „Dečiji rad“ odnosi se na decu starosti 5 - 17 godina i sadrži pitanja o vrsti posla koje dete obavlja i broja sati koliko je dete angažovano. Podaci su prikupljeni za uključivanje i u ekonomske aktivnosti (plaćeni ili neplaćeni rad za nekoga ko nije član domaćinstva, rad na porodičnom gazdinstvu ili u porodičnom poslu) i rad kod kuće (kućni poslovi, npr. kuvanje, čišćenje, briga o deci, prikupljanje drva za ogrev ili donošenje vode) i opasne uslove rada. Dodatno, za svaki uzrast postoji specifični prag broja sati rada, iznad kojeg se takav rad smatra kao "nepoželjni" dečiji rad.

9 Zakon o potvrđivanju konvencije MOR broj 182 o najgorim oblicima dečijeg rada i preporuke MOR broj 190 o zabrani i hitnoj akciji za ukidanje najgorih oblika dečijeg (Sl. list SRJ - Međunarodni ugovori br. 2/03).

10 SeKonS grupa za razvojnu inicijativu, Beograd, novembar 2017.

zloupotreba dečijeg rada, što na nivou celog uzorka daje stopu zloupotrebe dečjeg rada u poljoprivredi od 24.5 procenta. U istraživanju se navodi da povremeni rad na sopstvenom gazdinstvu dece starosti od 5 do 11 godina čini oko polovinu ovog procenta i da ove ekonomske aktivnosti po pravilu ne ugrožavaju pohađanje škole i normalni razvoj seoske dece, ali se dužina i učestalost tih aktivnosti uvećavaju sa starošću deteta. Druga polovina čini rad pretežno starije dece, i to na opasnim poslovima i u nepovoljnim radnim uslovima, što se može okarakterisati kao zloupotreba dečijeg rada.

U Srbiji nije uspostavljen sistem za praćenje pojave,

odnosno nisu definisani podaci koje je neophodno prikupljati i pratiti, kao ni indikatori, što značajno otežava definisanje i kreiranje politika i mera za eliminaciju zloupotrebe dečijeg rada, uključujući najgore oblike dečijeg rada.

Ključna preporuka

Uspostavljanje pouzdanog sistema za praćenje podataka o prirodi i rasprostranjenosti dečjeg rada i zloupotrebe dečjeg rada, uključujući najgore oblike dečijeg rada i usklađivanje sistema evidencije različitih institucija.

1.2 Institucionalni okvir relevantan za koordinaciju mera za eliminaciju zloupotrebe dečijeg rada uključujući najgore oblike

Konvencija MOR-a br. 182 o najgorim oblicima dečijeg rada (1999) obavezuje države potpisnice da uspostave ili odrede odgovarajuće nacionalne mehanizme za praćenje sprovođenja nacionalnih odredaba za zabranu i ukidanje najgorih oblika dečijeg rada. Republika Srbija, kao potpisnica Konvencije MOR br. 182 još uvek nema posebno nacionalno telo koje bi u svom mandatu eksplicitno imalo i praćenje pojave zloupotrebe dečijeg rada, posebno najgorih oblika dečijeg rada, koordinaciju politika i praćenje implementacije strateških dokumenata koji se odnose na prevenciju i zaštitu dece od zloupotrebe dečijeg rada.

U Republici Srbiji uspostavljena su brojna tela koja u svom mandatu imaju koordinaciju politika i mera vezanih i za unapređenje položaja dece generalno (uključujući i decu pripadnika manjinskih grupa ili decu koja su žrtve nasilja ili trgovine ljudima) koja su svakako važni resursi i za koordinaciju politika i sprovođenja mera za eliminaciju zloupotrebe dečijeg rada, uključujući najgore oblike dečijeg rada.

- **Savet za prava deteta Vlade Republike Srbije** ima u svom mandatu i iniciranje mera za usklađivanje politike Vlade Republike Srbije u oblastima koje se odnose na decu i mlade i praćenja ostvarivanja i zaštite dece u skladu sa Konvencijom UN o pravima dece. Zaštita dece od zloupotrebe dečijeg rada nije posebno naglašena. Akcionim planom za pregovaranje poglavlja 23 (Pravosuđe i osnovna prava) u procesu Evropskih integracija predviđa se intenziviranje rada Saveta za prava deteta da bi „ostvario viši stepen koordinacije između svih institucija nadležnih za implementaciju

strateških dokumenata u oblasti zaštite prava deteta¹¹“. Imajući u vidu mandat Saveta za prava deteta, predlaže se da bi Savet mogao da bude ključni mehanizam koji bi mogao da inicira, prati i koordinira politike i mere za eliminaciju zloupotrebe dečijeg rada, uključujući i najgore oblike dečijeg rada.

- **Savet za borbu protiv trgovine ljudima** je važno koordinaciono telo, koje u svom mandatu ima pokrivene oblasti koje se odnose na eksploataciju rada, prinudni rad i najgore oblike dečijeg rada, ali nema eksplicitno pokrivene sve oblasti zloupotrebe dečijeg rada.
- **Centar za zaštitu žrtava trgovine ljudima** se izdvaja po organizovanom pristupu, jasnim programima i velikim brojem aktivnosti koje se sa ovog mesta koordiniraju. Međutim, još uvek nisu obezbeđeni svi uslovi za potpuno funkcionisanje ovog centra. Usled ograničenih i ljudskih i materijalnih resursa, identifikacija žrtava trgovine ljudima i dalje ostaje izazov. Još uvek nije okončan proces osnivanja i uspostavljanja prihvatilišta za decu žrtve trgovine ljudima.
- **Kancelarija za ljudska i manjinska prava Vlade Republike Srbije** „vrši stručne poslove za potrebe Vlade i nadležnih ministarstava koji se odnose na: zaštitu i unapređenje ljudskih i manjinskih prava; praćenje usaglašenosti domaćih propisa sa međunarodnim ugovorima i drugim međunarodno-pravnim aktima o ljudskim i manjinskim pravima i iniciranje izmena domaćih propisa, ...¹²“. Iz ugla

11 [Akcionni plan za pregovaranje poglavlja 23 \(pravosuđe i osnovna prava\)](#), strana 211.

12 www.ljudskaprava.gov.rs/ i Uredba Vlade Republike Srbije o kancelariji za ljudska i manjinska prava (2012.)

poštovanja i zaštite ljudskih prava dece, ova kancelarija učestvuje u iniciraju mera kojim se unapređuju prava dece.

- **Kancelarija za koordinaciju aktivnosti u borbi protiv trgovine ljudima**¹³ MUP-a Srbije „prati, koordinira, nadzire i usmerava primenu mera i radnji koje imaju za cilj borbu protiv trgovine ljudima“. Ovo koordinaciono telo ima izuzetno važnu ulogu u intenziviranju aktivnosti definisanih nacionalnom Strategijom za prevenciju i suzbijanje trgovine ljudima, posebno ženama i decom i zaštitu žrtava¹⁴ (i akcionim planom).
- **Savet za suzbijanje od nasilja u porodici** prati primenu *Zakona o sprečavanju nasilja u porodici* sa ciljem da blagovremeno otkloni nedostatke i nedoumice koje se jave u praksi. Ovaj savet bi mogao takođe da bude važan resurs u borbi protiv zloupotrebe dečijeg rada.
- **Savet za praćenje i unapređenje rada organa krivičnog postupka i izvršenja krivičnih sankcija prema maloletnicima** formiran je 2009. godine, na predlog Ministarstva pravde, u skladu sa Zakonom o maloletnim učiniocima krivičnih dela i krivično-pravnoj zaštiti maloletnih lica („Službeni glasnik RS“ broj 85/2005). Delokrug rada Saveta odnosi se na praćenje primene odredaba zakona i drugih podzakonskih akata i davanje inicijativa za njihovu izmenu i može biti značajan resurs za sprovođenje nacionalnih odredaba za zabranu i ukidanje najgorih oblika dečijeg rada¹⁵. Ipak, ovaj savet još uvek nije funkcionalan.
- **Skupštinski Odbor za prava deteta** sa mandatom da osigura usklađivanje domaćeg zakonodavstva sa međunarodnim normama i standardima i prati njihovo sprovođenje, i institut **Zamenika zaštitnika građana zaduženog za prava dece** (u okviru

Kancelarije zaštitnika građana) su dva instituta koja bi iz ugla specifičnosti svojih mandata mogla da pruže profesionalni doprinos naporima u saradnji i koordinaciji za punu primenu Konvencije MOR 182.

Kroz prizmu holističkog pristupa ovoj oblasti, neophodno je institucionalizovati široko postavljenu nacionalnu koordinaciju za praćenje pojave i primenu mera koje se odnose na eliminaciju zloupotrebe dečijeg rada, uključujući i najgore oblike dečijeg rada. U skladu sa tim i kako bi se postigla veća efikasnost, moguće je i proširiti mandat jednog od postojećih nacionalnih tela/saveta koji bi obuhvatio koordinaciju i praćenje primene mera koje se odnose na eliminaciju zloupotrebe dečijeg rada, uključujući i njegove najgore oblike.

Ključne preporuke

- Uspostavljanje/definisanje nacionalnog koordinacionog mehanizma koji bi obuhvatio praćenje pojave, koordinaciju politika i praćenje primene mera koji se odnose na prevenciju i zaštitu dece od zloupotrebe dečijeg rada, uključujući najgore oblike dečijeg rada, i koji bi omogućio praćenje primene relevantnih strateških dokumenata i akcionih planova.
- Unapređenje koordinacije na nacionalnom nivou svih relevantnih institucija za sprovođenje politika i mera u cilju suzbijanja zloupotrebe dečijeg rada, uključujući najgore oblike.
- Podizanje nivoa komunikacije i razmene informacija kroz unapređenu saradnju relevantnih institucija, uključujući i organizacije civilnog društva i promociju aktivnosti na suzbijanju zloupotrebe dečijeg rada uključujući najgore oblike.

13 <http://eukonvent.org/wp-content/uploads/2016/07/PG24-Pregovaracka-pozicija.pdf>

14 Informator o radu Ministarstva unutrašnjih poslova Republike Srbije 2016.

15 Konvencija MOR br. 182 o najgorim oblicima dečijeg rada obavezuje države potpisnice da uspostave ili odrede odgovarajuće nacionalne mehanizme za praćenje sprovođenja nacionalnih odredaba za zabranu i ukidanje najgorih oblika dečijeg rada.

1.3 Strateški okvir

U periodu od 2002. godine do danas, težište aktivnosti je bilo na izgradnji nacionalnog okvira za zaštitu prava deteta: izgradnja sistema i institucija, izrada strategija i nacionalnih planova, kao i sistema za praćenje procesa realizacije i njenih efekata. Ovaj proces je još uvek u toku.

Nacionalni plan akcije (NPA) za decu je dokument koji objedinjuje gotovo sve akcije koje se u Srbiji preduzimaju u korist dece. Usvojen je početkom 2004. godine za period od 2005. do 2015. godine. U njemu su definisani osnovni prioriteti akcija za decu: smanjenje siromaštva, kvalitetno obrazovanje za svu decu, bolje zdravlje za svu decu, unapređenje položaja i prava dece sa smetnjama u razvoju, zaštita prava dece bez roditeljskog staranja, zaštita dece od zlostavljanja, iskorišćavanja i nasilja. NPA je poslužio kao okvir za izradu LPA (lokalnih, tj. opštinskih planova akcije za decu). Mora se, međutim, konstatovati da je od usvajanja NPA do danas izostao izveštaj o napretku i evaluacija realizovanih politika i mera. Izostala je i analiza finansijskih efekata primene NPA, kao i analiza izdvajanja iz lokalnih budžeta za realizaciju LPA.

U maju 2017. godine Vlada Republike Srbije i Tim agencija Ujedinjenih nacija u Srbiji su potpisali strateški dokument **Okvir razvojnog partnerstva (ORP) za period od 2016. do 2020.** godine koji je zasnovan na ključnim nacionalnim prioritetima razvoja, formulisanim kroz konsultativni proces tokom 2014. i 2015. godine. Ovaj dokument je usaglašen sa strateškim reformskim procesima u Republici Srbiji koji se sprovode u skladu sa prioritetima u procesu evropskih integracija za članstvo Srbije u EU i ciljevima održivog razvoja UN. Referentni okvir za prevenciju, suzbijanje i zaštitu dece od zloupotrebe dečijeg rada, uključujući njegove najgore oblike, ostvaruje se kroz zaštitu i unapređenje prava dece u **Akcionom planu za pregovaranje poglavlja 23 (Pravosuđe i osnovna prava), Programa reformi politike zapošljavanja i socijalne politike u procesu pristupanja EU i Program ekonomskih reformi za period od 2017 do 2019. godine.**

Strategija za prevenciju i zaštitu dece od nasilja, je aktuelno u izradi. Unošenje definicije zloupotrebe dečijeg rada, uključujući njegove najgore oblike, kao sastavnog dela pojmova kojima se označava nasilje nad decom, što je predložena mera u Mapi puta, istovremeno bi značilo i da se mere i aktivnosti predviđene ovom strategijom odnose i na prevenciju i zaštitu dece od zloupotrebe dečijeg rada.

Tokom 2018. započele se i rad na **Strategiji razvoja socijalne zaštite**. Od velike važnosti bi bilo da se i u ovu strategiju unesu ciljevi i aktivnosti koji se odnose na prevenciju i eliminaciju zloupotrebe dečijeg rada, odnosno sledeće aktivnosti predložene u Mapi puta: obezbeđivanje većeg obuhvata najsiromašnijih porodica sa decom postojećim materijalnim davanjima iz sistema socijalne i dečije zaštite; uspostavljanje sistema evidencije i praćenja pojave i sistema ranog upozorenja u svim relevantnim službama unutar centara za socijalni rad, jedinice lokalne samouprave, dopune minimalnih standarda usluga socijalne zaštite elementima koji se odnose na otkrivanje i zaštitu dece od zloupotrebe radom; kontinuirano razvoj profesionalnih kompetencija stručnih radnika i saradnika u socijalnoj zaštiti i jačanje i unapređenje sistema usluga socijalne zaštite u zajednici.

U Akcionom planu za period 2019-2020. godine za primenu **Strategije za socijalno uključivanje Roma i Romkinja, 2016 - 2025**, potrebno je dodatno pojačati akcije koje u većoj meri daju odgovor na zloupotrebu dečijeg rada, uključujući i onekcije usmerene na prevenciju ranih (dečijih) brakova i suzbijanje najgorih oblika dečijeg rada. Akcioni plan ove strategije za period 2017-2018. godine već eksplicitno navodi potrebu za razvojem jednog broja aktivnosti koje su usmerene ka obezbeđenju programa podrške za decu koja rade na ulici¹⁶.

Strategija bezbednosti i zdravlja na radu 2013-2017¹⁷ je procenjena kao značajna za oblast dečijeg rada i zbog pitanja koja pokreće kao što je potreba kontrole u oblasti neformalne ekonomije, koja je jedna od sfera u kojoj se principi sigurnosti i zdravlja na radu ne poštuju u potpunosti. Prateći akcioni plan na žalost ne sadrži mere i politike koje su od značaja za eliminaciju dečijeg rada.

Strategija prevencije i zaštite od diskriminacije iz 2013. godine posvećena je sprečavanju diskriminacije i unapređivanju položaja osetljivih grupa, uključujući decu. Opšti cilj ove strategije, kada je reč o pravima deteta, je sprečavanje kršenja zabrane diskriminacije prema deci, kroz zakonodavne i regulatorne reforme i ukidanje diskriminatorskih praksi prema deci, naročito deci romske nacionalnosti, izbegloj i interno raseljenoj deci, kao i deci koja su žrtve nasilja i eksploatacije.

16 www.ljudskaprava.gov.rs/sr/press/saopštenja/vlada-usvojila-akcioni-plan-za-primenu-strategije-za-socijalno-ukljuchivanje-roma-i

17 www.minrzs.gov.rs/files/doc/bezbednost/Strategija%20bezbednosti%20i%20zdravlja%20na%20Oradu%20u%20RS%20za%20period%20od%202013%20do%202017.pdf.

Strategija prevencije i suzbijanja trgovine ljudima, posebno ženama i decom i zaštita žrtava, u fokus stavlja zaštitu dece koja su žrtve trgovine ljudima.

Postojeće nacionalne strategije ne sadrže ciljeve ili mere koje se eksplicitno odnose na zloupotrebu dečijeg rada, ali predstavljaju okvir u koji se mere predložene u Mapi puta mogu ugraditi. Na taj način ove mere mogu da postanu sastavni deo nacionalnih strategija čija je izrada u toku ili je u planu njihova revizija.

Jedna od predloženih mera u Mapi puta koju je potrebno ugraditi u relevantne strategije odnosi se na definisanje međusektorske saradnje u oblasti prevencije i eliminacije zloupotrebe dečijeg rada kao strateškog cilja u sledeće strategije: Strategiju za prevenciju i zaštitu dece od nasilja, Strategiju razvoja socijalne zaštite, Strategiju prevencije i suzbijanja trgovine ljudima, posebno ženama i decom i zaštita žrtava, Strategiju razvoja obrazovanja, Strategiju za socijalno uključivanje Roma i Romkinja, Strategiju bezbednosti i zdravlja na radu, Strategiju javnog zdravlja, predviđeni Nacionalni akcioni plan za decu i Akcioni plan za mlade.

1.4 Normativni okvir

Prema navodima u dokumentu **Child Protection Index**¹⁸, Srbija ima visoku vrednost indikatora koji se odnosi na zakonodavni i normativni okvir koji štiti decu od svih oblika fizičkog i mentalnog nasilja, telesnog kažnjavanja i drugih oblika okrutnog i ponižavajućeg ponašanja u svim sredinama. Najveći razlog tome je usklađenost domaćih propisa sa najvećim brojem članova UN Konvencije o pravima deteta.

Republika Srbija je ratifikovala i **sve ključne međunarodne konvencije** koje se odnose na dečiji rad¹⁹: Konvenciju MOR broj 138 o minimalnim godinama starosti za zasnivanje radnog odnosa (1973); Preporuku MOR broj 146 o minimalnim godinama za zasnivanje radnog odnosa (1973); Konvenciju MOR broj 29 o prinudnom radu (1930); Konvenciju MOR broj 182 o najgorim oblicima dečijeg rada (1999); Preporuku MOR broj 190 o zabrani i hitnoj akciji za ukidanje najgorih oblika dečijeg rada (1999), Opcioni protokol o oružanom sukobu i Opcioni protokol o prodaji dece, dečijoj prostituciji i dečjoj pornografiji uz Konvenciju o pravima deteta. Ratifikovan je i Protokol za prevenciju, suzbijanje i kažnjavanje trgovine ljudskim bićima,

Pored međusektorske saradnje posebno je važno uspostavljanje partnerskog odnosa u okviru saradnje:

- vladinog i nevladinog sektora, i
- centralnih vlasti Srbije i lokalne samouprave u okviru sektorskih politika i u okviru integralnih strategija i programa.

Uključivanje dece i mladih u akcije koje se odnose na njih je takođe od posebnog značaja i u oblasti prevencije zloupotrebe dečijeg rada.

Ključna preporuka

Mere definisane u Mapi puta se inkorporiraju u strategije i akcione planove relevantne za unapređenje ukupnog položaja dece u Srbiji. Dalji razvoj partnerstava kroz unapređenu saradnju između različitih sistema, vladinog i nevladinog sektora i republičkog i lokalnog nivoa je od izuzetnog značaja za uspešnu implementaciju politika usmerenih na zaštitu dece, uključujući i politike za suzbijanje zloupotrebe dečijeg rada.

18 www.childpact.org/wp-content/uploads/2016/11/CPI-Serbia.pdf.

19 Srbija je ratifikovala i druga međunarodna dokumenta relevantna za pitanja dečijeg rada kao što su :Direktiva o zaštiti mladih ljudi na radu (Direktiva Saveta 94/33/E3 o zaštiti mladih ljudi na radu od 22.06.1994. godine, Službeni glasnik EU L216/12) Evropsku socijalnu povelju (1961) i Revidiranu Evropsku socijalnu povelju (1995).

sportu. U kontekstu percepcije zloupotrebe dečijeg rada kao oblika nasilja nad decom, relevantnim se može smatrati i Zakon o sprečavanju nasilja u porodici²⁰, čija je primena otpočela u junu 2017. godine.

Zakon o radu jasno propisuje uzrasnu granicu za zasnivanje radnog odnosa (15 godina), vrste poslova koje ne može da obavlja maloletna osoba, kao i mere zaštite²¹. Propisano je najduže radno vreme za mlade od 18 godina, obavezna je provera zdravstvene sposobnosti deteta za obavljanje određenih poslova, a zasnivanje radnog odnosa sa maloletnikom uslovljeno je pismenom saglasnošću roditelja, odnosno staratelja. Tokom 2017. godine Vlada Republike Srbije donela je **Uredbu o utvrđivanju opasnog rada za decu**²² sa listom poslova gde su obuhvaćeni svi opasni poslovi i predviđeni rokovi periodičnog revidiranja liste. Uredba je komplementarna i sa **Pravilnikom o preventivnim merama za bezbedan i zdrav rad mladih**²³ gde su propisani zahtevi u obezbeđivanju primene preventivnih mera sa ciljem otklanjanja ili svodenja na najmanju moguću meru rizika od nastanka oštećenja zdravlja mladih na radu, a naročito u vezi sa njihovim duhovnim i telesnim razvojem.

Najgori oblici dečijeg rada, u čijoj je osnovi tretiranje dece kao robe radi nezakonitog sticanja dobiti, sankcionisani su odredbama krivičnog zakonodavstva.

Krivični zakonik Republike Srbije²⁴ je navođenje, podsticanje ili predaju dece radi vršenja prostitucije označio kao krivično delo, za koje je propisana kazna zatvora od jedne do deset godina, a kao krivično delo označeno je i iskorišćavanje dece u pornografske svrhe, sa predviđenom zatvorskom kaznom od šest meseci do pet godina. Svako vrbovanje, prevoz, prebacivanje, predaja, prodaja, kupovina, posredovanje u prodaji maloletnog lica, a u cilju eksploatacije, prinudnog rada, vršenja krivičnih dela, prostitucije ili druge vrste seksualne eksploatacije, prosjačenja, upotrebe u pornografske svrhe, uspostavljanja ropskog ili sličnog odnosa, radi oduzimanja organa ili dela tela ili radi korišćenja u oružanim sukobima, su takođe krivična dela prema ovom zakonu i povlače kaznu zatvora od najmanje tri godine.

Ključna preporuka

Unapređenja u oblasti zakonodavstva u cilju obezbeđenja jednake zaštite sve dece, bez izuzetka, od zloupotrebe dečijeg rada obuhvataju:

- Dalje usaglašavanje nacionalnog zakonodavstva sa međunarodnim standardima u cilju zaštite dece (maloletnika) od zloupotrebe dečijeg rada kako bi se da radno angažovanje ne remeti njihovo obrazovanje, zdravlje, bezbednost i moral. To se odnosi i na usaglašavanje domačeg zakonodavstva²⁵ sa referentnim direktivama EU.
- Izmene i dopune Zakona o javnom redu i miru koje se odnose na prosjačenje u koje su uključena deca, u skladu sa potrebom da se jasno sankcioniše upotreba maloletnog lica za prosjačenje i stvori adekvatniji zakonski okvir za zaštitu maloletnog lica (deteta) kada se koristi za prosjačenje čime se dovodi u položaj žrtve prosjačenja.
- Unošenje odredaba o zabrani fizičkog/ telesnog kažnjavanja dece u zakonodavstvo Srbije u skladu sa preporukama Komiteta za prava deteta UN.
- Podizanje nivoa efikasnosti u međusektorskoj saradnji između sektora zdravstva, obrazovanja, socijalne zaštite, zapošljavanja i policije u evidenciji zloupotrebe dečijeg rada, otkrivanju i prijavljivanju krivičnih dela i prekršaja
- Uspostavljanje nacionalnog mehanizma za praćenje i sprovođenje nacionalnih odredbi za zabranu i ukidanje najgorih oblika dečijeg rada.

20 Zakon o sprečavanju nasilja u porodici "Službeni glasnik RS", broj 94/2016.

21 Članovi 86-88 Zakona o radu.

22 Ovom uredbom utvrđuje se opasan rad za decu, uzimajući u obzir st. 3. i 4. Preporuke MOR broj 190 o zabrani i hitnoj akciji za ukidanje najgorih oblika dečijeg rada („Službeni list SRJ – Međunarodni ugovori”, broj 2/03). Svrha uredbe je da se obezbedi zaštita dece od opasnog rada u skladu sa propisima kojima se uređuju prava deteta, kao i propisima iz oblasti rada, bezbednosti i zdravlja na radu, zdravstvene zaštite i obrazovanja. Opasan rad za decu, pored štetnosti, procesa i radova utvrđenih Pravilnikom o preventivnim merama za bezbedan i zdrav rad mladih, obuhvata i štetnosti, okolnosti i delatnosti utvrđene u prilogu koji je odštampan uz ovu uredbu i čini njen sastavni deo i koji sadrži: 1) Spisak štetnosti za decu (fizičke i hemijske); 2) Spisak opasnih okolnosti za decu; 3) Spisak opasnih delatnosti za decu; 4) Spisak opasnih delatnosti za decu mlađu od 15 godina (život); 5) Spisak opasnih delatnosti za decu u procesu stručnog obrazovanja. ("Službeni glasnik RS", broj 53/2017).

23 Službeni glasnik RS, broj 102/16.

24 Službeni glasnik RS, br. 85/05, 88/05 - ispravka, 107/05 - ispravka, 72/09, 111/09, 121/12, 104/13, 108/14, 94/16.

25 Pored radnog zakonodavstva, usaglašavanje uključuje i propise iz oblasti privrede, kulture, sporta, itd.

2. ULOGA OBRAZOVANJA, SOCIJALNE ZAŠTITE I TRŽIŠTA RADA

Zloupotreba dečijeg rada javlja se u konstelaciji koju značajnim delom čine sledeći faktori: **obrazovni** (korelacija pojave zloupotrebe dečijeg rada i nepohađanja škole), **socijalni** (korozivne društvene norme i vrednosti, disfunkcionalnost porodice) i **ekonomski** (siromaštvo, potražnja za radnom snagom, ekonomska kriza, poslovi za koje nije potrebna nikakva kvalifikacija i dr.). Stoga su uloge tri sistema, obrazovanja, socijalne zaštite i tržišta rada, svaki pojedinačno ali i u sinergiji sa policijom, pravosuđem i zdravstvom, ključne za uspostavljanje i sprovođenje politika i mera prevencije i zaštite dece od zloupotrebe dečijim radom, uključujući i njegovo suzbijanje, posebno najgorih oblika dečijeg rada.

Stepen koordinacije u prevenciji, suzbijanju i zaštiti dece od zloupotrebe dečijeg rada uključujući njegove najgore oblike nadalje treba podizati u svim relevantnim sektorima u cilju efikasnijeg zajedničkog delovanja. Kreiranje jedinstvenog vrednosnog sistema profesionalaca u svim relevantnim institucijama i organizacijama i na nacionalnom i na lokalnom nivou kroz kontinuirano unapređenje profesionalnih kompetencija je jedan od prioriteta u borbi sa zloupotrebom dečijeg rada. To se može ostvariti zajedničkim obukama svih predstavnika/ca: tužilaštva, sudova, policije, zdravstva, socijalne zaštite, obrazovanja, tržišta rada (inspekcije rada), centara za azil, pružalaca usluga i civilnog društva.

2.1 Uloga obrazovanja

Napori koji se ulažu u dugoročni razvoj sistema obrazovanja usmereni su ka povećanju kvaliteta procesa i ishoda obrazovanja, povećavanju efikasnosti obrazovanja i postizanju obuhvata sve dece obrazovanjem²⁶. Za ostvarivanje univerzalnosti obrazovanja za svu decu kroz koncept inkluzivnog obrazovanja, nužna je i sveobuhvatna društvena i sistemska podrška kroz razvoj programa i mera usmerenih ka deci iz posebno osetljivih grupa. Za sistemsku podršku deci u riziku od socijalne isključenosti, od izuzetnog je značaja saradnja između različitih sektora, što se po mnogim istraživanjima smatra ključnim izazovom, posebno u delu usaglašavanja i koordinacije politika i konkretnih aktivnosti²⁷.

Iz perspektive suzbijanja zloupotrebe dečijeg rada, dva izazova se izdvajaju: povećanje obuhvata i prevencija osipanja dece iz obrazovanja. Posebno izložena osipanju iz obrazovnog procesa su deca iz romske populacije koja žive u pod-standardnim naseljima. Udeo dece iz romskih naselja u uzrastu od 3 do 5 godina obuhvaćene predškolskim obrazovanjem je veoma mali, manji od

6 procenata²⁸. Među decom iz romskih naselja uzrasta od 6 godina (polazak u osnovnu školu), 69 procenata pohađa prvi razred u poređenju sa 97 procenata dece iz opšte populacije. Čak 15 procenata dece iz romskih naselja uzrasta od 6 do 13 godina je van sistema obrazovanja, dok je prosek za Srbiju 1 procenat (MICS, 2014). Jasno je da deca u riziku od osipanja pripadaju najsiromašnijim slojevima i da su u posebno visokom riziku deca iz podstandardnih (romskih) naselja.

Istraživanja pokazuju da na osipanje učenika u osnovnom obrazovanju najviše utiče odlazak porodica sa decom na sezonski rad (u druge opštine) i/ili odlazak porodice u inostranstvo²⁹. Kao treći važan razlog osipanja navode se i rani brakovi, koji u većoj meri utiču na osipanje iz srednjoškolskog obrazovanja³⁰. Prema procenama, oko 6.000 dece napusti redovno obrazovanje u jednoj školskoj godini, a najveće odustajanje od školovanja se dešava između V i VI razreda osnovne škole³¹. Takođe po podacima Ministarstva prosvete, nauke i tehnološkog razvoja, između 10-15 procenata učenika iz jedne generacije se ili ne upiše ili ne završi osnovnu školu³².

26 Strategija razvoja obrazovanja u Srbiji 2020 www.mpn.gov.rs/wp-content/uploads/2015/08/STRATEGIJA-OBRAZOVANJA.pdf.

27 Analiza uticaja politika: Pružanja dodatne podrške učenicima iz osetljivih grupa u preduniverzitetskom obrazovanju (2014.), UNICEF i SIPRU.

28 MICS 2014, UNICEF (s. 148).

29 Centar za obrazovne politike (2016), Kako do škole društvene brige – studija o efektima mera prevencije i intervencije za sprečavanje osipanja učenika iz obrazovnog sistema Republike Srbije, Baronijan, H., Milošević, J., Jakić, J., Delić, A., Uljarević, M., Ranković, T., et al. (2012). Analiza osipanja iz obaveznog obrazovanja: uloga institucija i procesi na lokalnom nivou. Beograd: Ipsos Strategic Marketing, Pavlović Babić, D., Krstić, K., Stepanović, I., Videnović, M., Lazarević, L., Simić, N., et al. (2013). Analiza faktora koji utiču na osipanje iz osnovnog i srednjeg obrazovanja. Beograd: Institut za psihologiju, UNICEF Srbija.

30 Centar za obrazovne politike (2016), Kako do škole društvene brige – studija o efektima mera prevencije i intervencije za sprečavanje osipanja učenika iz obrazovnog sistema Republike Srbije.

31 Ibid.

32 Ministarstvo prosvete i nauke Republike Srbije (2012). Strategija razvoja obrazovanja u Srbiji do 2020. Beograd: Vlada RS.

Sistem praćenja osipanja iz obrazovanja još uvek nije u potpunosti uspostavljen, jer još uvek ne postoji definisana jedinstvena metodologija praćenja osipanja učenika na nacionalnom nivou. Kompletno postavljanje jednog ovakvog sistema bi bilo značajno za praćenje osipanja dece posebno na nivou lokalne zajednice. Jedna od prepreka je nedovoljno jasna uloga jedinica lokalnih samouprava, propisana kao obaveza u sprečavanju osipanja učenika.

Da bi se efikasnije pratilo osnovno školsko osipanje, uključujući i ulazno osipanje dece, posebno iz siromašnih i romskih porodica, neophodno je i uspostavljanje sistema ranog upozorenja za prevenciju osipanja dece na nivou lokalne zajednice, što bi pomoglo definisanju uloga JLS, CSR, domova zdravlja, škola, NVO uz aktiviranje dostupnih multi sektorskih mehanizama.

Uvođenje dualnog srednjoškolskog obrazovanja je prednost, ali ujedno i izazov. Prednost se vezuje najopštije rečeno za lakšu tranziciju iz sveta obrazovanja u svet rada. Izazov predstavlja otklanjanje potencijalnih rizika zloupotrebe dečijeg rada, uključujući najgore oblike, odgovarajućim nadzorom predviđenim Zakonom o dualnom obrazovanju.

Sa aspekta smanjenja uključenosti dece (i mladih) u dečiji rad, važna su i nastojanja na nacionalnom nivou usmerena ka povećanju relevantnosti sistema obrazovanja za potrebe tržišta rada. Kao najvažniji programi na nivou sistema se izdvajaju, programi zamene klasičnih profila srednjeg stručnog obrazovanja ekvivalentnim modernizovanim profilima a na nivou pojedinca programi profesionalne orijentacije i karijernog vođenja i savetovanja.

Ključna preporuka

- Postavljanje sistemskog praćenja pojave osipanja (i napuštanja) iz obrazovanja;
- Uspostavljanje sistema ranog upozorenja za prevenciju osipanja dece, uključujući ulazno osipanje;
- Intenziviranje programa kojima se smanjuju troškovi školovanja učenika iz osetljivih grupa, kao što su obezbeđenje besplatnog prevoza do škole, besplatnih udžbenika, besplatnih užina, ali i dostupnosti dodatnih obrazovanih programa podrške koji se odvijaju kroz vannastavne aktivnosti, produžene boravke u školi, podsticanje vršnjačke edukacije i mentorstva, programe organizacija civilnog društva, i slično;
- U ruralnim područjima treba da se podstakne informisanje učenika i roditelja o zloupotrebi dečijeg rada u poljoprivredi; i
- Otklanjanje potencijalnih rizika zloupotrebe dečijeg rada odgovarajućim nadzorom predviđenim Zakonom o dualnom obrazovanju.

2.2 Uloga socijalne zaštite

Sistem socijalne zaštite ima u svom mandatu i otkrivanje, prevenciju, rehabilitaciju i otklanjanje posledica zloupotrebe dečijeg rada, uključujući i njegove najgore oblike. To se odnosi pre svega na zaštitu ranjivih grupa dece: dece iz siromašnih porodica, dece iz nefunkcionalnih porodica, dece bez roditeljskog staranja, dece sa smetnjama u razvoju, deca u sukobu sa zakonom, roditeljima i zajednicom, dece u uličnoj situaciji³³ i dece migranata.

Podaci iz Izveštaja centara za socijalni rad za 2016. godinu³⁴ pokazuju da su CSR u starosnoj grupi korisnika od 0 do 17 godine registrovali oko 13.000 dece u sukobu sa zakonom, 9.300 dece žrtava zanemarivanja i zlostavljanja, 610 dece bez pratnje i 405 dece povratnika po readmisiji. Deca iz ovih grupa predstavljaju potencijalne žrtve zloupotrebe dečijeg rada i narednom periodu je potrebno posvetiti posebno pažnju razvoju najadekvatnijih programa i mera u skladu sa specifičnostima svake od ovih grupa. Popisom iz 2011. godine prvi put su obuhvaćeni i beskućnici³⁵. Oko 5.800 osoba čine pripadnici romske populacije, predstavljajući jednu trećinu od svih popisanih beskućnika. Zabrinjavajuće je da najzastupljeniju starosnu kategoriju ovih lica predstavljaju deca uzrasta do 14 godina³⁶. Prema podacima Centra za zaštitu žrtava trgovine ljudima, u 2016. godini je identifikovano ukupno 55 žrtava trgovine ljudima, od čega 21 žrtva je maloletna sa učešćem devojčica od 90 procenata (19 devojčica).

Sistem socijalne zaštite je postavljen tako da može da reaguje i u oblasti otkrivanja, prevencije, sprečavanja i otklanjanja posledica dečijeg rada. Međutim, slično kao i drugi sistemi, i sistem socijalne zaštite nije u dovoljnoj meri fokusiran na sprečavanje pojave zloupotrebe dečijeg rada.

U sistemu socijalne zaštite ne postoje procedure koje su dovoljno precizno propisane kada je u pitanju zaštita u oblasti dečijeg rada. Neophodno je definisanje obaveznih procedura koje se odnose na otkrivanje i zaštitu dece od zloupotrebe dečijeg rada kao i njihovo uvođenje u sve programe socijalne zaštite u skladu sa propisanim nadležnostima koje su podeljene između nacionalnog i lokalnog nivoa. To uključuje: materijalnu podršku porodicama sa decom, porodično-pravnu zaštitu, usluge socijalne zaštite i posebne programe koji se razvijaju na nivou lokalne zajednice.

Ključna preporuka

- Obezbeđivanje većeg obuhvata najsiromašnijih porodica sa decom postojećim materijalnim davanjima iz sistema socijalne i dečije zaštite.
- Uspostavljanje sistema evidencije i praćenja pojave i sistema ranog upozorenja u svim relevantnim službama unutar centara za socijalni rad i jedinice lokalne samouprave.
- Dopune minimalnih standarda usluga socijalne zaštite elementima koji se odnose na otkrivanje i zaštitu dece od zloupotrebe radom.
- Kontinuirano podizanje profesionalnih kompetencija stručnih radnika i saradnika u socijalnoj zaštiti.
- Jačanje i unapređenje sistema usluga socijalne zaštite u zajednici relevantnih za rano otkrivanje i zaštitu dece od zloupotrebe dečijeg rada.

33 U opštem komentaru br. 21 (2017) o deci u uličnoj situaciji Komiteta UN za prava deteta pod pojmom „deca u uličnoj situaciji“ podrazumevaju se: (a) deca čiji život i/ili rad zavisi od ulice, bilo da su sama, sa vršnjacima ili s porodicom; i (b) šira populacija dece koja su oformila čvrste veze s javnim površinama i kojoj ulica igra važnu ulogu u svakodnevnom životu i identitetu.

34 Podatke izveštaja CSR prikuplja i konsoliduje Republički zavod za socijalnu zaštitu, www.zavodsz.gov.rs/PDF/izvestaj2017/CSR%202016_final.pdf.

35 Pod beskućnicima se u Popisu 2011. podrazumevaju lica bez stalne ili privremene adrese stanovanja, koja žive na ulici, u parkovima, i sl.

36 Nacionalni program reformi politike zapošljavanja i socijalne politike (ESRP).

2.3 Uloga tržišta rada

Položaj dece na tržištu rada u osnovi je regulisan Zakonom o radu³⁷ i odgovarajućim podzakonskim aktima od kojih je od posebnog značaja *Uredba o utvrđivanju opasnog rada za decu*³⁸ koja predstavlja listu poslova koje deca nikako ne bi smela da rade. Uredba se primenjuje od 1. januara 2018. godine i komplementarna je sa *Pravilnikom o preventivnim merama za bezbedan i zdrav rad mladih* („Službeni glasnik RS”, broj 102/16).

Obaveza identifikovanja dečjeg rada i sprečavanja zloupotrebe dečjeg rada (kroz proveru poštovanja zakonskih odredaba koje se odnose na rad dece) je pre svega na **inspekciji rada**.

Zakoni kojima se uređuje oblast rada, a relevantni su i za pitanja dečijeg rada su i: Zakon o sprečavanju zlostavljanja na radu³⁹, Zakon o bezbednosti i zdravlju na radu⁴⁰, Zakon o zapošljavanju i osiguranju za slučaj nezaposlenosti⁴¹.

Podzakonska akta relevantna za pitanja dečijeg rada i zloupotrebu dečijeg rada pre svega uključuju: pomenutu Uredbu o utvrđivanju opasnog rada za decu, zatim Kontrolnu listu za inspeksijski nadzor u oblasti dečijeg rada, Stručno uputstvo o postupanju inspektora rada prilikom vršenja inspeksijskog nadzora radi zaštite dece od zloupotrebe dečjeg rada i Posebni protokol za inspekciju rada za zaštitu dece od zloupotrebe dečjeg rada i to su mehanizmi koji omogućavaju efikasan rad inspektora rada.

U borbi protiv zloupotrebe dečijeg rada veoma je važna i uloga **sindikata i organizacija poslodavaca koje mogu da** ukažu na izloženost riziku od opasnog dečijeg rada. Politika zagovaranja i zastupanja za sprovođenje aktivnosti neophodnih za sprečavanje i ukidanje dečijeg rada⁴², a posebno rada u opasnim okolnostima, čini sindikalna udruženja najvećim saveznikom u borbi protiv eksploatacije dece kroz rad. Ove veze treba dodatno učvrstiti uz aktivniju ulogu sindikata u zastupanju suzbijanja zloupotrebe dečijeg rada.

Ključna preporuka

- Obezbeđenje neophodnih i dovoljnih kapaciteta (uključujući resurse i opremu) inspekcije rada i razvijanje instrumenata koji bi dodatno olakšali inspekciji rada da registruje zloupotrebu dečijeg rada.
- Podjednaka identifikaciju dečijeg rada na formalnom i neformalnom tržištu rada, uključujući i rad dece u poljoprivredi.
- Definisane specifičnih indikatora za identifikaciju zloupotrebe dečijeg rada na legalnom i neformalnom, „sivom“ tržištu rada, posebno rada dece u vezi sa poljoprivredom (uključujući i sezonske poslove).
- Obnavljanje i periodična kontrola liste opasnih poslova koja je sastavni deo Uredbe o utvrđivanju opasnog rada za decu. Podizanje kapaciteta sindikata i organizacija poslodavaca za eliminaciju zloupotrebe dečijeg rada.

---

37 „Službeni glasnik RS“ br. 24/05, 61/05, 54/09, 32/13 i 75/14.

38 „Službeni glasnik RS“ br. 53/2017.

39 http://polj.uns.ac.rs/Files/interniDokumenti/Zakon_spr_zlostavljanja.pdf.

40 www.centarzztlj.rs/eng/images/zakoni/23.%20Zakon%20o%20bezbednosti%20i%20zdravlju%20na%20radu.pdf.

41 www.zso.gov.rs/doc/dom-p/nezap/2016/Zakon%20o%20zaposljavanju%20i%20osiguranju%20za%20slucaj%20nezaposlenosti%20cir-26.05.2016.pdf.

42 www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/@ed_dialogue/@actrav/documents/publication/wcms_116640.pdf.

3. OPŠTI/GLAVNI I SPECIFIČNI CILJEVI MAPE PUTA ZA ELIMINACIJU ZLOUPOTREBE DEČIJEG RADA UKLJUČUJUĆI NAJGORE OBLIKE DEČIJEG RADA I PRIORITETNE CILJNE GRUPE

3.1 Opšti cilj

Predložene mere u *Mapi puta* su fokusirane na stvaranje uslova za prevenciju zloupotrebe dečijeg rada i na intervencije za pravovremenu identifikaciju (otkrivanje) i rehabilitaciju dece uključene u dečiji rad.

Smanjena rasprostranjenost zloupotrebi dečijeg rada, uključujući najgore oblike dečijeg rada, definisana je kao opšti cilj Mape puta.

Za ostvarivanje ovog opšteg cilja i stvaranja jedinstvenog/referentnog nacionalnog okvira za efikasnije i svrsishodnije delovanje u prevenciji, zaštiti i suzbijanju zloupotrebe dečijeg rada uključujući njegove najgore oblike, neophodno je delovati paralelno i na nacionalnom i na lokalnom nivou u cilju postavljanja i/ili unapređenja institucionalnog okruženja za prevenciju i eliminaciju zloupotrebe dečijeg rada.

3.2 Specifični ciljevi

U svrhu doseganja opšteg cilja, odnosno dolaska do situacije da je u Republici Srbiji izloženost dece zloupotrebi dečijeg rada smanjena i institucionalno okruženje za prevenciju i eliminaciju zloupotrebe dečijeg rada unapređeno definisani su sledeći specifični (strateški) ciljevi:

1. Uspostavljanje institucionalnog okvira za sprovođenje relevantnih politika suzbijanja zloupotrebe dečijeg rada, uključujući najgore oblike dečijeg rada;
2. Operacionalizacija i unapređenje normativnog okvira u prevenciji, suzbijanju i zaštiti dece od zloupotrebe dečijeg rada, uključujući najgore oblike dečijeg rada;
3. Podizanje profesionalnih kapaciteta relevantnih institucija/organizacija u efikasnijem zajedničkom delovanju u prevenciji, otklanjanju posledica,

rehabilitaciji i zaštiti dece (posebno devojčica) od zloupotrebe dečijeg rada, uključujući njegove najgore oblike;

4. Unapređenje sistema obrazovanja u delu prevencije i zaštite dece u riziku od zloupotrebe dečijeg rada;
5. Dodatno unapređenje sistema socijalne zaštite u prevenciji i zaštiti dece u riziku od zloupotrebe dečijeg rada;
6. Unapređena zaštita od zloupotrebe dečijeg rada na tržištu rada.

Za dostizanje svakog od predloženih specifičnih ciljeva, razvijen je set mera koje se nalaze u matrici Mape puta. Za svaku od mera su okvirno procenjena sredstva potrebna za njihovu realizaciju, kao i očekivani rezultati i predlog institucija kao nosilaca aktivnosti. Za svaki od specifičnih ciljeva su definisani očekivani ishodi i mogući uticaj, kao i indikatori na osnovu kojih ishodi i uticaj mogu da se prate.

3.3 Prioritetne ciljne grupe

S obzirom na determinante koje utiču na izloženost dece zloupotrebi dečijeg rada, rezultate međunarodnih i malog broja domaćih istraživanja u ovoj oblasti, iskustva iz sektora obrazovanja, socijalne zaštite i tržišta rada, definisane su i prioritetne ciljne grupe. Te grupe su:

- deca, posebno devojčice iz najsiromašnijih porodica;
- deca romske nacionalnosti, uključujući decu iz pod-standardnih naselja;

- deca u uličnoj situaciji (deca koja žive i rade na ulici);
- deca sa teškoćama u razvoju;
- deca u sukobu sa zakonom;
- deca migranti (uključujući decu iz porodica povratnika po sporazumu o readmisiji); i
- deca u ruralnim područjima uključena u rad u poljoprivredi.

4. PLAN IMPLEMENTACIJE I MONITORING IMPLEMENTACIJE MAPE PUTA

Mere i aktivnosti predložene u *Mapi puta za eliminaciju zloupotrebe dečijeg rada*, uključujući najgore oblike dečijeg rada, su usaglašene i prihvaćene kroz široko postavljen konsultativni proces koji je uključio sve nadležne institucije i sektore, sindikate i poslodavce, organizacije civilnog društva i eksperte. U konsultativnom procesu izrade Mape puta za eliminaciju zloupotrebe dečijeg rada uključujući najgore oblike u periodu od septembra do novembra 2017. godine, učestvovalo je nešto više od 160 osoba, predstavnika i predstavnica oko 80 različitih ustanova/institucija, tela vlade, ministarstava, zavoda, službi, nevladinih i međunarodnih organizacija, univerziteta, jedinica lokalne samouprave, centara za socijalni rad, sindikata i unije poslodavaca.

Naglašeno je da međunarodna iskustva kao dobru praksu ističu integraciju mera za prevenciju, suzbijanje i zaštitu dece od zloupotrebe dečijeg rada, uključujući njegove najgore oblike, u postojeće nacionalne politike i strategije (mainstreaming). One se odnose na ukupno unapređenje položaja dece a direktno i indirektno imaju uticaja na prevenciju i eliminaciju zloupotrebe dečijeg rada.

Ovaj pristup se predlaže i u planu implementacije *Mape puta*.

Nakon usaglašavanja kroz konsultativni proces, očekuje se da se predložene mere u *Mapi puta* uključe u nacionalne politike i strategije koje se odnose na ukupno unapređenje položaja dece u Srbiji, kao mere konkretno usmerene na prevenciju i eliminaciju zloupotrebe dečijeg rada i zaštitu žrtava zloupotrebe dečijeg rada.

Mapa puta za eliminaciju zloupotrebe dečijeg rada, uključujući najgore oblike dečijeg rada, predstavljena je kroz matricu koja sadrži specifične ciljeve i mere/aktivnosti u okviru svakog specifičnog cilja. Za svaku od mera Mape puta jasno su naglašene institucije određenog sistema (obrazovanja, socijalne zaštite, zapošljavanja i tržišta rada, zdravstva) u čiju jurisdikciju spada implementacija mera, što omogućava lako uključivanje ovih aktivnosti u postojeće sektorske politike i strategije razvoja.

Procena troškova mera *Mape puta* je rađena na osnovu standardne metodologije za iskazivanje jediničnih troškova koja je korišćena za okvirnu procenu sredstava za aktivnosti iz Akcionog plana za pregovaranje poglavlja 23 (Pravosuđe i osnovna prava) i 24 (Pravda, sloboda i bezbednost) u procesu pridruživanja EU. Procena troškova mera je urađena na godišnjem nivou kako bi poslužila kao informacija, osnov i alat za prioritizaciju, pa i samu, odnosno integraciju mera Mape puta u redovne programe (tzv. mainstreaming).

Očekuje se da monitoring implementacije predloženih mera/aktivnosti u *Mapi puta* bude sastavni deo procesa praćenja sektorskih politika ili strategija razvoja koje integrišu preporuke sačinjene u *Mapi puta*. periodu od 2018. do 2022. godine. To je u skladu sa osnovnim pristupom u implementaciji Mape puta, koji podrazumeva integraciju mera usmerenih na prevenciju, suzbijanje i zaštitu dece od zloupotrebe dečijeg rada, uključujući najgore oblike, u postojeće nacionalne politike i strategije (mainstreaming).

MAPA PUTA ZA ELIMINACIJU ZLOUPOTREBE DEČJEG RADA

Opšti cilj		Smanjena rasprostranjenost zloupotrebe dečijeg rada, uključujući najgore oblike		
CILJNA GRUPA		Deca, posebno devojčice: iz najsiromašnijih porodica, romske nacionalnosti uključujući decu iz podstandardnih (romskih) naselja, u uličnoj situaciji (deca koja žive i rade na ulici), sa teškoćama u razvoju, u sukobu sa zakonom, deca migranti (uključujući i decu iz porodica povratnika po readmisiji) i deca uključena u rad u poljoprivredi		
Specifični cilj	ISHOD	Indikatori ishoda	Uticaj	Indikatori uticaja
1. Uspostavljanje institucionalnog okvira za sprovođenje relevantnih politika suzbijanja zloupotrebe dečijeg rada, uključujući najgore oblike dečijeg rada	Institucionalno okruženje za prevenciju i eliminaciju zloupotrebe dečijeg rada postavljeno i unapređeno	Ključne politike, strategije, dokumenati u kojima je prevencija zloupotrebe dečijeg rada jedan od prioriteta	Smanjen rizik i izloženost dece zloupotrebi dečijeg rada	Broj dece u riziku od zloupotrebe dečijeg rada u Srbiji (mereno MICS-om 2022.)
Aktivnosti/mere	Odgovorna institucija	Rok	Finansijska sredstva	Rezultat
<i>1.1 Uspostavljanje koordinacije na nacionalnom nivou za praćenje pojave zloupotrebe dečijeg rada, implementacije politika i strateških dokumenata koji se odnose na prevenciju i zaštitu dece od zloupotrebe dečijeg rada* **</i>	Savet za prava deteta Vlade Republike Srbije, Ministarstvo za rad, zapošljavanje, boračka i socijalna pitanja	2018-2019	714.377 RSD	R 1.1. Savet za prava deteta preuzeo koordinaciju praćenja pojave zloupotrebe dečijeg rada* i implementacije politika i strateških dokumenata koji se odnose na prevenciju i zaštitu dece od zloupotrebe dečijeg rada
<i>1.2 Praćenje sprovođenja nacionalnih odredaba za zabranu i ukidanje najgorih oblika dečijeg rada * **</i>	Savet za praćenje i unapređenje rada organa krivičnog postupka i izvršenja krivičnih sankcija prema maloletnicima (po njegovom uspostavljanju u skladu sa AP sa pogl. 23)	2018-2020	357.081 RSD	R 1.2. Savet za praćenje i unapređenje rada organa krivičnog postupka i izvršenja krivičnih sankcija prema maloletnicima u svom delokrugu rada prati zakonske odredbe i druga podzakonska akta koja se odnose i na najgore oblike dečijeg rada

Aktivnosti/mere	Odgovorna institucija	Rok	Finansijska sredstva	Rezultat
<p><i>1.3 Uspostavljanje sistema za praćenje i prikupljanje podataka o prirodi i stepenu zloupotrebe dečijeg rada uključujući najgore oblike</i></p> <p>1.3.1 Definisanje mandata relevantnih institucija zaduženih za prikupljanje i praćenje podataka o zloupotrebi dečijeg rada</p> <p>1.3.2 Definisanje podataka i indikatora i usklađivanje evidencija različitih institucija</p> <p>1.3.3 Definisanje oblasti za dodatna istraživanja pojave zloupotrebe dečijeg rada</p>	<p>Republički zavod za statistiku, Republički zavod za socijalnu zaštitu, Zavod za unapređivanje obrazovanja i vaspitanja, Inspektorat za rad*, Uprava za bezbednost i zdravlje na radu*, Zavod za javno zdravlje *</p>	2018-2020	<p>1.766.372 RSD</p> <p>(1.124.999 RSD)</p> <p>(402.723 RSD)</p> <p>(238.651 RSD)</p>	<p>R 1.3. Sistem za prikupljanje i praćenje podataka uspostavljen</p> <p>R. 1.3.1 Definisan mandat institucija za prikupljanje i praćenje podataka</p> <p>R. 1.3.2. Definisani podaci i indikatori</p> <p>R. 1.3.3. Definisane oblasti za dodatna istraživanja pojave zloupotrebe dečijeg rada</p>
<p><i>1.4 Unapređenje međusektorske saradnje i partnerstva u prevenciji i zaštiti dece od zloupotrebe dečijeg rada*</i></p> <p>1.4.1 Definisanje međusektorske saradnje kao strateškog cilja u strategijama: Strategiji za prevenciju i zaštitu dece od nasilja, Strategiji razvoja socijalne zaštite, Strategiji prevencije i suzbijanja trgovine ljudima, posebno ženama i decom i zaštita žrtava, Strategiji razvoja obrazovanja, Strategiji za socijalno uključivanje Roma i Romkinja, Strategiji sigurnosti i zdravlja na radu*, Strategiji za javno zdravlje*, Strategija za mlade, Nacionalni plan akcije za decu*</p> <p>1.4.2 Unapređenje međusektorske komunikacije i uspostavljanje mehanizma za redovnu razmenu informacija**</p> <p>1.4.3 Uspostavljanje partnerskog odnosa u okviru saradnje*:</p> <ul style="list-style-type: none"> • vladinog i nevladinog sektora • centralnih vlasti Srbije i lokalne samouprave i u okviru sektorskih politika i okviru integralnih strategija i programa 	<p>Ministarstvo za rad, zapošljavanja, boračka i socijalna pitanja, Ministarstvo prosvete, nauke i tehnološkog razvoja (MPNTR), Ministarstvo zdravlja, Ministarstvo omladine i sporta, Ministarstvo pravde MUP</p>	2018-2022	<p>358.166 RSD</p> <p>(89.673 RSD)</p> <p>(268.493 RSD)</p>	<p>R. 1.4. Unapređena međusektorska saradnja i partnerstvo u prevenciji i zaštiti dece od zloupotrebe dečijeg rada</p> <p>R. 1.4.1. i 1.4.2 Uspostavljen mehanizam za unapređenje međusektorske komunikacije i razmene informacija*</p> <p>R. 1.4.3. Uspostavljen model saradnje vladinog i nevladinog sektora i unapređeno partnerstvo centralnih vlasti sa lokalnim samoupravama u okviru sektorskih politika i integralnih strategija i programa *</p>

Aktivnosti/mere	Odgovorna institucija	Rok	Finansijska sredstva	Rezultat
1.4.4 Uključivanje dece i mladih u akcije koje se odnose na definisanje programa podrške usmerenih na decu/mlade *				1.4.4. Deca i mladi su direktno uključeni u definisanje programa podrške za decu i mlade *
<i>1.5 Unošenje definicije pojma zlopotrebe dečijeg rada i mera i aktivnosti prevencije i zaštite dece od zlopotrebe dečijeg rada u Strategiju koja se odnosi na zaštitu dece od nasilja</i>	Ministarstvo za rad, zapošljavanja, boračka i socijalna pitanja	2018		R. 1.5 Definicija zlopotrebe dečijeg rada i mera i aktivnosti prevencije i zaštite dece od zlopotrebe dečijeg rada su sastavni deo strategije koja se odnosi zaštitu dece od nasilja
Specifični cilj	ISHOD	Indikatori ishoda	Uticaj	Indikatori uticaja
2. Operacionalizacija i unapređenje normativnog okvira u prevenciji, suzbijanju i zaštiti dece od zlopotrebe dečijeg rada uključujući najgore oblike dečijeg rada	Relevantne institucije usvojile zakonske odredbe za unapređenje normativnog okvira za eliminaciju dečijeg rada	Broj odgovarajućih podzakonskih akata, instrukcija i usvojenih protokola Broj otkrivenih i prijavljenih krivičnih dela i prekršaja u ovoj oblasti	Identifikovane žrtve dečijeg rada jednako i bez izuzetka se štite. a počinioci krivičnih dela se sankcionišu	Broj procesuiranih počinitelaca zlopotrebe dečijeg rada uključujući najgore oblike dečijeg rada Broj dece žrtava zlopotrebe dečijeg rada obuhvaćene adekvatnim merama zaštite
Aktivnosti/mere	Odgovorna institucija	Rok	Finansijska sredstva	Rezultat
<i>2.1 Dostavljanje predloga izmena i dopuna Zakona o javnom redu i miru koje se odnose na prosjačenje Vladi Republike Srbije, za pokretanje inicijative za usvajanje predloženih izmena i dopuna</i>	MUP	2018-2019	U sklopu redovnih aktivnosti	R 2.1. Pokrenuta inicijativa za izmene i dopune Zakona o javnom redu i miru koje se odnose na prosjačenje
<i>2.2 Izrada uporedne analize međunarodnih standarda i dobre prakse u obezbeđivanju alternativnog mehanizma zaštite maloletnika sa ciljem da radno angažovanje ne remeti njihovo obrazovanje, zdravlje i moral</i>	Ministarstvo za rad, zapošljavanje, boračka i socijalna pitanja i ostali relevantni resori (obrazovanje, kultura, sport, itd.)	2019-2020	617.532 RSD (349.040 RSD) (268.492 RSD)	R.2.2. Izrađena uporedna analiza u saradnji sa Međunarodnom organizacijom rada sa preporukama za zaštitu maloletnika sa ciljem da radno angažovanje ne remeti njihovo obrazovanje, zdravlje i moral R.2.2.1. Preporuke koje proističu iz analize
2.2.1 Izrada analize svih vidova rada/radnog angažovanja maloletnika u cilju sagledavanja rizika od zlopotrebe dečijeg rada i preporuke za izmene u u nacionalnom zakonodavstvu				

Aktivnosti/mere	Odgovorna institucija	Rok	Finansijska sredstva	Rezultat
<p><i>2.3 Izrada analize usaglašenosti Zakona o radu i drugih propisa sa Direktivom 94/33/ Evropske zajednice o zaštiti mladih ljudi na radu</i></p>	<p>Ministarstvo za rad, zapošljavanja boračka i socijalna pitanja i ostali relevantni resori (obrazovanje, kultura, sport, itd.)</p>	<p>2019-</p>	<p>214.794 RSD</p>	<p>R. 2.3. Izvršena analiza za usaglašavanje Zakona o radu i drugih propisa sa Direktivom 94/33/EZ o zaštiti mladih ljudi na radu u saradnji sa MOR i u radno zakonodavstvo unete predložene dopune</p>
<p><i>2.4 Unošenje zabrane fizičkog kažnjavanja u Porodični zakon</i></p>	<p>Ministarstvo za rad, zapošljavanja boračka i socijalna pitanja, MPNTR, Ministarstvo pravde, Ministarstvo zdravlja</p>		<p>89.673 RSD</p>	<p>R. 2.4. Odredbe o zabrani fizičkog kažnjavanja dece unete u Porodični zakon</p>
<p><i>2.5 Usvajanje novih ili dopune i izmene postojećeg opšteg kao i posebnih protokola o zaštiti dece od nasilja, sa unošenjem definicije zloupotrebe dečijeg rada (uključujući prosjačenje) i mera i aktivnosti zaštite dece od zloupotrebe dečijeg rada</i></p> <p>2.5.1 Unošenje odredbi o procedurama saradnje u oblasti prevencije, intervencije i zaštite dece u slučajevima zloupotrebe dečijeg rada uključujući i njegove najgore oblike, između sistema zdravstva, obrazovanja, socijalne zaštite, zapošljavanja/inspekcije rada, tužilaštva, sudova i policije u Opšti i posebne protokole o zaštiti dece od nasilja.</p>	<p>Ministarstvo za rad, zapošljavanja boračka i socijalna pitanja, Ministarstvo pravde, MUP, MPNTR, Ministarstvo zdravlja, Ministarstvo omladine i sporta, Jedinice lokalne samouprave</p>	<p>2018-2020</p>	<p>179.346 RSD</p>	<p>R. 2.5. Unapređena i efikasnija međusektorska saradnja u primeni novih/dopunjenih protokola o zaštiti dece od nasilja</p> <p>2.5.1. U Opšti i sve posebne protokole o zaštiti dece od nasilja unete odredbe o proceduri saradnje i postupanja u oblasti zloupotrebe dečijeg rada svih relevantnih sektora: zdravstva, obrazovanja, socijalne zaštite, zapošljavanja/inspekcije rada, sporta, tužilaštva, sudova i policije</p>

Specifični cilj	ISHOD	Indikatori ishoda	Uticaj	Indikatori uticaja
3. Podizanje profesionalnih kapaciteta relevantnih institucija/organizacija u efikasnijem zajedničkom delovanju u prevenciji, rehabilitaciji i zaštiti dece (posebno devojčica) od zloupotrebe dečijeg rada, uključujući njegove najgore oblike	<p>1. Predstavnici tužilaštva i sudova, policijski službenici, predstavnici zdravstvenog sistema, sistema obrazovanja, socijalne zaštite, tržišta rada, sektora omladine i sporta, službenika u centrima za azil i predstavnici organizacija civilnog društva/ pružalaca usluga, unapredili veštine/ profesionalne kapacitete u suzbijanju dečijeg rada</p> <p>2. Kreiran zajednički referentni vrednosni okvir svih učesnika u procesu zaštite dece od zloupotrebe dečijeg rada i otklonjena nerazumevanja vezana za odgovornost, nadležnost i procedure pojedinih sistema u tom procesu.</p>	Sprovode se zajednički programi obuke namenjenih državnim službenicima i profesionalcima u organizacijama koji dolaze u kontakt sa decom u riziku ili žrtvama dečijeg rada: predstavnici tužilaštva i sudova, policija, predstavnici zdravstvenog sektora, sistema obrazovanja, socijalne zaštite, tržišta rada i zaposlenih u različitim organizacijama i centrima za azil.	Profesionalci u svim relevantnim institucijama i organizacijama imaju jedinstven vrednosni okvir u kome su prava deteta na zaštitu od zloupotrebe dečijeg rada visoko vrednovana	Posvećenost profesionalaca u zaštiti dece od zloupotrebe dečijeg rada svim relevantnim institucijama / organizacijama ¹ vidljiva i istaknuta u svim zvaničnim godišnjim izveštajima o radu
3.1* Kreiranje zajedničkog programa obuke za primenu postojećih i planiranih strategija relevantnih za oblast zaštite dece od zloupotrebe dečijeg rada (Strategije za prevenciju i zaštitu dece od nasilja, Strategije prevencije i suzbijanja trgovine ljudima, posebno ženama i decom i zaštita žrtava, Strategije sigurnosti i zdravlja na radu*, Strategije za javno zdravlje, Strategije za mlade*, Nacionalnog akcionog plana za decu*), akcionih planova i posebnih i opštih protokola koje se odnose na zaštitu dece i mladih	Nadležne institucije za akreditaciju programa obuke u sektorima obrazovanja, zdravstva, socijalne zaštite i rada i zapošljavanja, omladine i sporta, uz učešće predstavnika sistema pravosuđa i policije, civilno društvo uključujući medije	2018-2019	451.050 RSD	R .3.1. Kreiran zajednički program obuke za primenu postojećih i planiranih strategija, akcionih planova i (revidiranih) posebnih i opštih protokola koje se odnose na zaštitu dece i mladih (za predstavnike sistema socijalne zaštite, zdravstva, obrazovanja, i sektora tržišta rada - inspekciju rada. službenike u centrima za azil i organizacije civilnog društva/pružaoce usluga uz učešće predstavnika tužilaštva, sudova i policije, uključujući medije na nacionalnom i na lokalnom nivou)

Aktivnosti/mere	Odgovorna institucija	Rok	Finansijska sredstva	Rezultat
<i>3.2 Sprovođenje zajedničkih obuka za primenu postojećih i planiranih strategija, akcionih planova i posebnih i opštih protokola koje se odnose na zaštitu dece i mladih, za predstavnike sistema socijalne zaštite, zdravstva, obrazovanja, inspekcije rada, uz učešće predstavnika tužilaštva, sudova i policije, službenika u centrima za azil i organizacija civilnog društva i medija na nacionalnom i na lokalnom nivou</i>	Ministarstvo za rad, zapošljavanja, boračka i socijalna pitanja, Ministarstvo zdravlja, Ministarstvo pravde, MUP, MPNTR, Ministarstvo omladine i sporta, jedinice lokalne samouprave, civilno društvo, mediji	2019 nadalje	11.455.229 RSD	R. 3.2 Unapređeni profesionalni kapaciteti predstavnika sistema sistema socijalne zaštite, zdravstva, obrazovanja, inspekcije rada, uz učešće predstavnika tužilaštva, sudova i policije, službenika u centrima za azil i organizacija civilnog društva i medija na nacionalnom i na lokalnom nivou
<i>3.3 Promovisanje aktivnosti na suzbijanju zloupotrebe dečijeg rada, uključujući zloupotrebu rada dece u poljoprivredi **</i>	Savet za prava deteta, relevantna ministarstva, sindikati, civilno društvo, jedinice lokalne samouprave, SKGO, JLS	2019 nadalje	10.882.467 RSD	R. 3.3 Sprovedena kampanja za podizanje svesti o važnosti borbe protiv zloupotrebe dečijeg rada (i promocije SDG 8.7)
Specifični cilj	ISHOD	Indikatori ishoda	Uticaj	Indikatori uticaja
4. Unapređenje sistema obrazovanja u delu prevencije i zaštite dece od zloupotrebe dečijeg rada	Povećan obuhvat dece iz osetljivih grupa koja su u riziku od zloupotrebe dečijeg rada predškolskim, osnovnoškolskim i srednjoškolskim obrazovanjem	Stopa obuhvata dece predškolskim, osnovnoškolskim i srednjoškolskim obrazovanjem Stopa osipanja učenika iz osnovnoškolskog i srednjoškolskog obrazovanja	Sistem obrazovanja predstavlja podsticajno okruženje za decu iz osetljivih grupa i ima razvijene mehanizme za praćenje i sprečavanje osipanja i prevenciju rizika od zloupotrebe dečijeg rada	Stopa obuhvata dece predškolskim, osnovnoškolskim i srednjoškolskim obrazovanjem
Aktivnosti/mere	Odgovorna institucija	Rok	Finansijska sredstva	Rezultat
<i>4.1 Uspostavljanje jedinstvene metodologije praćenja obuhvata dece obaveznim predškolskim, osnovnoškolskim i srednjoškolskim obrazovanjem i osipanja učenika (na nacionalnom nivou).</i>	Ministarstvo prosvete, nauke i tehnološkog razvoja	2018-2020	572.050 RSD (jednokratni trošak)	R. 4.1 Razvijena metodologija i indikatori za praćenje obuhvata i osipanja učenika iz obrazovanja u okviru informacionog sistema MPNTR

Aktivnosti/mere	Odgovorna institucija	Rok	Finansijska sredstva	Rezultat
4.2 Uspostavljanje sistema ranog upozorenja za prevenciju osipanja dece iz siromašnih i romskih porodica iz predškolskog, osnovnoškolskog i srednjoškolskog obrazovanja na nivou jedinica lokalne samouprave.	Ministarstvo prosvete, nauke i tehnološkog razvoja Jedinice lokalne samouprave	2018-2020	4.198.834 RSD (većinski budžet JLS)	R. 4.2 Razvijen mehanizam ranog upozorenja osipanja dece iz siromašnih i romskih porodica iz predškolskog, osnovnoškolskog i srednjoškolskog obrazovanja na nivou JLS sa definisanim ulogama JLS, škola, CSR, DZ, NVO i pod kojim uslovima se aktiviraju dostupni lokalni multisektorski mehanizmi
4.3 Intenziviranje primene programa kojima se smanjuju troškovi obrazovanja (organizovan prevoz, besplatni udžbenici i školski pribor, školske užine) za decu iz posebno osetljivih grupa u svim lokalnim zajednicama koje pripadaju četvrtoj grupi po stepenu razvijenosti	Ministarstvo prosvete, nauke i tehnološkog razvoja Jedinice lokalne samouprave	2018-2020	660.000.000 RSD (budžet JLS)	R. 4.3 U svim lokalnim zajednicama koje pripadaju četvrtoj grupi po stepenu razvijenosti primenjuju se programi smanjenja troškova obrazovanja za decu iz osetljivih grupa.
4.4** Intenziviranje primene programa podrške u obrazovanju učenicima iz osetljivih grupa uključujući vannastavne aktivnosti, produžene boravke u školi uz saradnju sa organizacijama civilnog društva ²	Ministarstvo prosvete, nauke i tehnološkog razvoja ** Jedinice lokalne samouprave, škole, organizacije civilnog društva	2018-2020	118.503.132 RSD (većinski budžet JLS)	**R. 4.4 U 30% lokalnih zajednica razvijeni i primenjuju se programi podrške u obrazovanju učenicima iz osetljivih grupa uključujući vannastavne aktivnosti i produžene boravke u školi.
4.5.** Uključivanje informisanja učenika i roditelja o zloupotrebi dečijeg rada u poljoprivredi u godišnje planove rada škola u ruralnim područjima	Ministarstvo prosvete, nauke i tehnološkog razvoja, škole	2018-2022	39.235 RSD	**R. 4.5 Učenici i roditelji iz ruralnih područja informisani o rizicima i posledicama zloupotrebi dečijeg rada u poljoprivredi
4.6 Sagledavanje i otklanjanje svih potencijalnih rizika zloupotrebe dečijeg rada u okviru koncepta dualnog obrazovanja.	Ministarstvo prosvete, nauke i tehnološkog razvoja, Zavod za unapređenje obrazovanja i vaspitanja, Ministarstvo za rad, zapošljavanje, boračka i socijalna pitanja - Inspektorat za rad	2018 - u kontinuitetu	6.747.840 RSD	R. 4.6 Otklonjeni rizici zloupotrebe dečijeg rada u okviru koncepta dualnog obrazovanja kroz sprovođenje nadzora predviđenog zakonom

Specifični cilj	ISHOD	Indikatori ishoda	Uticaj	Indikatori uticaja
5. Dodatno unapređenje sistema socijalne zaštite u prevenciji i zaštiti dece u riziku od zloupotrebe dečijeg rada	Sistem socijalne zaštite osposobljen za preduzimanje mera prevencije, otkrivanja i zaštite dece od zloupotrebe dečijeg rada.	Broj dece iz posebno osetljivih grupa kod kojih su utvrđeni rizici od zloupotrebe dečijeg rada i preduzete mere zaštite	Sistem socijalne zaštite razvio procedure prevencije i zaštite od zloupotrebe dečijeg rada dece iz posebno ugroženih grupa	Procena rizika od zloupotrebe dečijeg rada i mere zaštite sastavni deo propisanih obaveznih procedura unutar sistema socijalne zaštite.
Aktivnosti/mere	Odgovorna institucija	Rok	Finansijska sredstva	Rezultat
5.1 Obezbeđivanje većeg obuhvata najsiromašnijih porodica sa decom, uključujući romsku decu iz nestandardnih romskih naselja, postojećim materijalnim davanjima iz sistema socijalne i dečije zaštite.	Ministarstvo za rad, zapošljavanja boračka i socijalna pitanja, Centri za socijalni rad, Jedinice lokalne samouprave	2018-2022	72.000.000 RSD	R. 5.1 Povećan broj najsiromašnijih porodica sa decom za 10%, uključujući romsku decu iz nestandardnih romskih naselja koja primaju materijalnu pomoć u okviru sistema socijalne zaštite
5.2 Uspostavljanje sistema evidencije unutar sektora socijalne zaštite kojim će se pratiti obim pojave zloupotrebe dečijeg rada i preduzete mere zaštite.	Ministarstvo za rad, zapošljavanja boračka i socijalna pitanja, Republički zavod za socijalnu zaštitu	2018-2020	627.723 RSD	R. 5.2 Uspostavljen sistem evidencije i praćenja podataka o obimu pojave zloupotrebe dečijeg rada i preduzetim merama zaštite
5.2.1 Definisane indikatore za praćenje pojave zloupotrebe dečijeg rada u okviru sistema socijalne zaštite uključujući i pojavu zloupotrebu dečijeg rada u poljoprivredi **			(402.723 RSD)	R. 5.2.1 Definisani indikatori za praćenje pojave zloupotrebe dečijeg rada u okviru sistema socijalne zaštite koji su usaglašeni sa kontrolnim listama inspekcije rada
5.2.2 Kreiranje obrazaca izveštavanja za centre za socijalni rad kojima izveštavaju Republički zavod za socijalnu zaštitu o zloupotrebi dečijeg rada uključujući i izveštavanje o preduzetim merama socijalne i porodično pravne zaštite u odnosu na decu izloženu riziku od zloupotrebe dečijeg rada			(225.000 RSD)	R. 5.2.2 Kreirani obrasci za izveštavanje centara za socijalni rad o zloupotrebi dečijeg rada

Aktivnosti/mere	Odgovorna institucija	Rok	Finansijska sredstva	Rezultat
5.2.3 Dopunjavanje Instrukcije o postupanju centara za socijalni rad u zaštiti dece od zloupotrebe dečijeg rada uputstvom i obrascima za praćenje i izveštavanje o ovoj pojavi			na teret 5.2.1	R. 5.2.3 Instrukcija o postupanju centara za socijalni rad u zaštiti dece od zloupotrebe dečijeg rada dopunjena uputstvom i obrascima za praćenje i izveštavanje o pojavi zloupotrebe dečijeg rada u okviru sistema SZ
<p data-bbox="167 636 549 824"><i>5.3 Uspostavljanje sistema ranog upozorenja na rizik od zloupotrebe dečijeg rada prilikom procedure priznavanja prava na materijalna davanja u sistemu socijalne i dečije zaštite</i></p> <p data-bbox="167 922 549 1299">5.3.1 Uvođenje obaveze za CSR, dopunom Instrukcije o postupanju CSR u zaštiti dece od zloupotrebe dečjeg rada, da se prilikom priznavanja prava na materijalna davanja porodicama sa decom u CSR obavezno sprovede procedura utvrđivanja rizika od zloupotrebe dečijeg rada i preduzmu mere zaštite u okviru službe za dečiju zaštitu</p> <p data-bbox="167 1339 549 1684">5.3.2 Uspostavljanje saradnje službe JLS za priznavanje prava na dečiji dodatak i CSR, kroz usvajanje protokola o saradnji, o obaveznosti obaveštavanja CSR u svim slučajevima utvrđivanja rizika od zloupotrebe dečijeg rada u porodicama koje su u proceduri priznavanja prava na dečiji dodatak.</p> <p data-bbox="167 1720 549 2087">5.3.3 Utvrđivanje obaveze da se sumnja na zloupotrebu dečijeg rada notira u medicinskoj dokumentaciji i u izveštajima patronažnih službi, škola **, zdravstvenih medijatorki, mobilnih timova za inkluziju Roma i informacija prosleđuje CSR, u dokumentima kojima se definiše sadržaj rada ovih službi ili usluga u zajednici</p>	Ministarstvo za rad, zapošljavanja boračka i socijalna pitanja, Ministarstvo zdravlja Jedinice lokalne samouprave	2018-2020	<p data-bbox="1034 636 1187 698">72.392.607 RSD</p> <p data-bbox="1034 922 1187 985">(34.943.030 RSD)</p> <p data-bbox="1034 1406 1187 1469">(37.261.640 RSD)</p> <p data-bbox="1034 1720 1187 1756">(187.937 RSD)</p>	<p data-bbox="1219 636 1487 887">R. 5.3 Uspostavljen sistem ranog upozoravanja na rizik od zloupotrebe dečijeg rada, dece iz porodica koja koriste prava na materijalna davanja (u svim JLS)</p> <p data-bbox="1219 922 1487 1361">R. 5.3.1 Instrukcija o postupanju CSR u zaštiti dece od zloupotrebe dečjeg rada dopunjena obavezom da se prilikom priznavanja prava na materijalna davanja porodicama sa decom, obavezno sprovede procedura utvrđivanja rizika od zloupotrebe dečijeg rada i o riziku obaveštava služba za dečiju zaštitu unutar CSR.</p> <p data-bbox="1219 1406 1487 1559">R. 5.3.2 Usvojeni protokoli o saradnji službe JLS za priznavanje prava na dečiji dodatak sa CSR</p> <p data-bbox="1219 1756 1487 1908">** R. 5.3.3. Obaveza da se sumnja na zloupotrebu dečijeg rada notira i informacija prosleđuje CSR utvrđena</p>

Aktivnosti/mere	Odgovorna institucija	Rok	Finansijska sredstva	Rezultat
<p><i>5.4 Definisane minimalnih funkcionalnih standarda koji se odnose na procedure otkrivanja, sadržaj programa usluga i zaštitu dece iz posebno ranjivih grupa od zloupotrebe dečijeg rada u centrima za socijalni rad, uslugama smeštaja u dom prihvatište i u hraniteljsku porodicu i uslugama socijalne zaštite u zajednici</i></p>	<p>Ministarstvo za rad, zapošljavanja boračka i socijalna pitanja</p>	<p>2018-2020</p>	<p>2.470.034 RSD</p>	<p>R. 5.4 Definisani minimalni funkcionalni standardi procedura otkrivanja rizika od zloupotrebe dečijeg rada, dece iz posebno ranjivih grupa i postavljeni standardi zaštite dece od zloupotrebe dečijeg rada</p>
<p>5.4.1. Usklađivanje instrumenata (obrazaca) za stručni postupak procene centra za socijalni rad, u delu procene rizika od zloupotrebe dečijeg rada, sa kontrolnim listama inspekcije rada</p>			<p>(187.937 RSD)</p>	<p>R. 5.4.1 Instrumenti (obraci) za stručni postupak procene centra za socijalni rad usklađeni sa kontrolnim listama inspekcije rada, u delu procene rizika od zloupotrebe dečijeg rada</p>
<p>5.4.2. Definisane standarda zaštite od zloupotrebe dečijeg rada u uslugama smeštaja i uslugama socijalne zaštite u zajednici koji se odnose na:</p> <ul style="list-style-type: none"> a) gornju granicu dnevnog radnog angažovanja dece, b) listu nedozvoljenog radnog angažovanja dece, c) pravila o novčanoj nadoknadi za dozvoljeno radno angažovanje dece d) pravila o novčanoj nadoknadi za učestvovanje dece u stvaranju proizvoda koji se iznose na tržište 			<p>(2.013.614 RSD)</p>	<p>R. 5.4.2 Definisani standardi zaštite od zloupotrebe dečijeg rada u uslugama smeštaja i uslugama socijalne zaštite u zajednici koji se odnose na:</p> <ul style="list-style-type: none"> a) gornju granicu dnevnog radnog angažovanja dece, b) listu nedozvoljenog radnog angažovanja dece, c) pravila o novčanoj nadoknadi za dozvoljeno radno angažovanje dece d) pravila o novčanoj nadoknadi za učestvovanje dece u stvaranju proizvoda koji se iznose na tržište
<p>5.4.3 Definisane aktivnosti u okviru programa rada* usluga smeštaja u dom, prihvatište i u hraniteljsku porodicu i usluga socijalne zaštite u zajednici (svratišta za decu, dnevnog boravka i porodičnog saradnika) koje se odnose na preveniranje zloupotreba dečijeg rada i zaštitu i reintegraciju dece koja su identifikovana kao žrtve zloupotrebe dečijeg rada, uključujući najgore oblike</p>			<p>(268.482 RSD)</p>	<p>R. 5.4.3 Definisane aktivnosti u okviru programa usluga smeštaja i usluga socijalne zaštite u zajednici koje se odnose na preveniranje zloupotreba dečijeg rada i zaštitu i reintegraciju dece koja su identifikovana kao žrtve zloupotrebe dečijeg rada, uključujući najgore oblike</p>

Aktivnosti/mere	Odgovorna institucija	Rok	Finansijska sredstva	Rezultat
5.6.2 Uspostavljanje i obezbeđivanje stabilnog finansiranja usluge svratišta za decu u Beogradu , Nišu, Novom Sadu i Kragujevcu			(38.000.000 RSD budžet JLS)	R. 5.6.2 JLS u Beogradu, Nišu, Novom Sadu i Kragujevcu kroz odluku o socijalnoj zaštiti uspostavile i kontinuirano finansiraju usluge svratišta
5.6.3 Širenje mreže prihvatilišta za decu u još pet lokalnih zajednica zajednica u kojima je kroz sagledavanje rasprostranjenosti i dostupnosti usluga definisana potreba za ovom uslugom			(80.971.588 RSD budžet JLS)	R. 5.6.3 Mreža prihvatilišta za decu proširena uspostavljanjem prihvatilišta u još pet JLS
5.6.4 Širenje mreže usluga dnevnog boravka za decu u još deset lokalnih zajednica u kojima je definisana potreba za ovom uslugom, kroz sagledavanje rasprostranjenosti i dostupnosti usluga socijalne zaštite u nadležnosti lokalne samouprave.			(41.822.860 RSD budžet JLS)	R. 5.6.4 Mreža usluga dnevnog boravka za decu proširena uspostavljanjem usluge dnevnog boravka u još deset JLS u kojima je sagledana potreba za ovom uslugom
5.6.5 Uspostavljanje i stabilno finansiranje usluge porodičnog saradnika u četiri lokalne zajednice u kojima je pilotirana i širenje mreže usluga porodičnog saradnika na još pet gradova u Srbiji.			(60.156.739 RSD)	R. 5.6.5 Uspostavljane i stabilno finansirane usluge porodičnog saradnika u četiri JLS u kojima je pilotirana i mreža usluga porodičnog saradnika proširena uspostavljanjem
5.6.6 Razvijanje različitih programa i usluga (outreach i integrisanih) koji preveniraju osipanje i napuštanje obrazovanja i unapređuju socijalnu i obrazovnu inkluziju dece iz ugroženih grupa iz depriviranih sredina.			(20.000.000 RSD)	R. 5.6.6 Programi i usluge (outreach) koji preveniraju osipanje i napuštanje obrazovanja i unapređuju socijalnu i obrazovnu inkluziju dece iz ugroženih grupa uspostavljeni u svim JLS koje imaju status grada.
5.6.7 Usmeravanje namenskih transfera sa nacionalnog nivoa za razvoj inovativnih usluga u zajednici za zaštitu dece u riziku od zloupotrebe dečijeg rada			(Neophodna sredstva iz namenskih transfera u ukupnom iznosu od 80.156.739 RSD iskazana u okviru aktivnosti 5.6.5 i 5.6.6)	R. 5.6.7 Deo sredstava namenskih transfera se na godišnjem nivou opredeljuje za inovativne usluge SZ za zaštitu dece u riziku od zloupotrebe dečijeg rada

Specifični cilj	ISHOD	Indikatori ishoda	Uticaj	Indikatori uticaja
6. Unapređenje zaštite od zloupotrebe dečijeg rada na tržištu rada	Najgori oblici dečijeg rada se efikasno identifikuju i sprečavaju na legalnom i neformalnom tržištu rada.	1. Broj dece koja su izložena opasnim poslovima na neformalnom tržištu rada 2. Broj dece izložene opasnom radu u poslovima poljoprivredi	Vlada, poslodavci i sindikati aktivno angažovani na stvaranju okruženja koje se aktivno bori protiv dečijeg rada na legalnom i neformalnom tržištu	Poslodavci i sindikati aktivni u sprovođenju mera za suzbijanje dečijeg rada
Aktivnosti/mere	Odgovorna institucija	Rok	Finansijska sredstva	Rezultat
<i>6.1 Unapređenje kapaciteta inspekcije rada (ljudski resursi i tehnička oprema)</i>	Ministarstvo za rad, zapošljavanja boračka i socijalna pitanja, Inspektorat rada	2018-2022	289.330.982 RSD + 4.773.012 RSD za kompjutere (jednokratno)	R. 6.1 Unapređeni kapaciteti inspektora rada u ljudskim resursima i tehničkoj opremi
6.1.1 Obezbeđivanje dovoljnog broja inspektora rada			(277.786.080 RSD)	R 6.1.1 Povećan broj inspektora rada
6.1.2 Jasno definisanje mandata inspekcije rada u oblasti neformalne ekonomije i poljoprivrede**			(89.673 RSD)	R. 6.1.2 Definisan mandat IR u oblasti neformalne ekonomije i poljoprivrede **
6.1.3 Realizovanje redovnih godišnjih specijalizovanih obuka inspektora rada u oblasti otkrivanja i zaštite dece od zloupotrebe na tržištu rada: za primenu Uredbe o opasnim poslovima, sprovođenje Posebnog protokola za inspekciju rada za zaštitu dece od zloupotrebe dečijeg rada, Kontrolne liste za inspekcijski nadzor u oblasti dečijeg rada i Stručnog uputstva o postupanju inspektora rada prilikom vršenja inspekcijskog nadzora radi zaštite dece od zloupotrebe dečijeg rada			(11.455.229 RSD)	R. 6.1.3 Unapređeni kapaciteti inspektora rada kroz specijalizovane obuke u oblasti otkrivanje i zaštite od zloupotrebe dečijeg rada na tržištu rada za primenu: Uredbe o opasnim poslovima, Posebnog protokola za inspekciju rada za zaštitu dece od zloupotrebe dečijeg rada, Kontrolne liste za inspekcijski nadzor u oblasti dečijeg rada i Stručnog uputstva o postupanju inspektora rada prilikom vršenja inspekcijskog nadzora

Aktivnosti/mere	Odgovorna institucija	Rok	Finansijska sredstva	Rezultat
<i>6.2 Definisane specifične indikatore za identifikaciju zloupotrebe dečijeg rada na legalnom i neformalnom tržištu rada, posebno rada dece u vezi sa poljoprivredom (uključujući i sezonske poslove).</i>	Ministarstvo za rad, zapošljavanja boračka i socijalna pitanja, Inspektorat rada, ostale zainteresovane strane	2018-2019	268.482 RSD	R. 6.2 Definisani indikatori za praćenje pojave dečijeg rada i zloupotrebe dečijeg rada na tržištu rada
<i>6.3 Formiranje radne grupe za periodičnu kontrolu i obnavljanje Liste opasnih poslova za decu u konsultaciji sa socijalnim partnerima.</i>	Ministarstvo za rad, zapošljavanja boračka i socijalna pitanja, Inspektorat rada Sindikati	2018-2019	29.891 RSD	R. 6.3 Radna grupa formirana i Lista opasnih poslova za decu periodično se kontroliše i obnavlja u saradnji sa socijalnim partnerima.
<i>6.4 Podizanje kapaciteta sindikata i organizacija poslodavaca za eliminaciju zloupotrebe dečijeg rada u okviru legalne i neformalne ekonomije“</i>	** Sindikati Privredna komora Srbije Udruženje poslodavaca	2018 -	1.718.284 RSD	R. 6.4 Obezbeđeno veće i organizovanije angažovanje sindikata i poslodavaca na pitanjima zloupotrebe dečijeg rada kroz obuke i tripartitni dijalog

Napomene: dva asteriska (**) označava inpute dobijene na validacionoj radionici. jedan asterisk (*) označava inpute dobijene kroz konsultativni proces.

- 1 Savet za prava deteta Vlade Republike Srbije, MUP, Ministarstvo pravde, Ministarstvo za rad, zapošljavanja, boračka i socijalna pitanja, MPNTR, Ministarstvo zdravlja, uključujući organizacije civilnog društva i medije.
- 2 Uredba o utvrđivanju jedinstvene liste razvijenošći regiona i jedinica lokalne samouprave za 2014. godinu

LITERATURA

- Baronijan, H., Milošević, J., Jakić, J., et al. (2012). *Analiza uticaja politika: Pružanja dodatne podrške učenicima iz osetljivih grupa u preduniverzitetskom obrazovanju* (2014), UNICEF i SIPRU.
- . (2012). *Analiza osipanja iz obaveznog obrazovanja: uloga institucija i procesi na lokalnom nivou*. Beograd: Ipsos Strategic Marketing.
- Centar za obrazovne politike. (2016), *Kako do škole društvene brige – studija o efektima mera prevencije i intervencije za sprečavanje osipanja učenika iz obrazovnog sistema Republike Srbije*, UNICEF i Centar za obrazovne politike.
- Centar za socijalnu politiku. (2017), *Model multisektorskog sistema ranog upozorenja u zajednici za prevenciju osipanja romske dece iz obrazovanja*, EIDHR (dokument u izradi).
- Child Pact. (2016). *Child Protection Index for Serbia*, MODS, World Vision: www.childpact.org/wp-content/uploads/2016/11/CPI-Serbia.pdf.
- Vlada Republike Srbije. (2013). *Strategija bezbednosti i zdravlja na radu 2013-2017*, Beograd.
- . (2014). *II nacionalni izveštaj o socijalnom uključivanju i smanjenju siromaštva u Republici Srbiji za period od 2011. do 2014. godine*, Beograd.
- . (2015). *Pregled drugog nacionalnog izveštaja o socijalnom uključivanju i smanjenju siromaštva za period 2011-2014.* (2015.), Beograd: Vlada Republike Srbije. <http://socijalnoukljucivanje.gov.rs/rs/pregled-drugog-nacionalnog-izvestaja-o-socijalnom-ukljucivanju-i-smanjenju-siromastva-u-republici-srbiji-uloga-lokalnih-samouprava-2/>.
- . (2016). *Nacionalni program reformi politike zapošljavanja i socijalne politike (ESRP)*, Beograd.
- . (2016). *Predlog Pregovaračke pozicije Republike Srbije za Međuvladinu konferenciju o pristupanju Republike Srbije za Međuvladinu konferenciju o pristupanju Republike Srbije Evropskoj uniji za poglavlje 24 – „Pravda, sloboda i bezbednost“*. <http://eukonvent.org/wp-content/uploads/2016/07/PG24-Pregovaracka-pozicija.pdf>.
- . (2017). *Akcioni plan za primenu Strategije za socijalno uključivanje Roma i Romkinja u Republici Srbiji za period od 2016. do 2025. godin*, www.ljudskaprava.gov.rs/sr/press/saopstenja/vlada-usvojila-akcioni-plan-za-primenu-strategije-za-socijalno-ukljuchivanje-roma-i.
- Matković, G., Stranjaković, M. (2016). *Mapiranje usluga socijalne zaštite u nadležnosti JLS*, SIPRU, <http://socijalnoukljucivanje.gov.rs/rs/>.
- Ministarstvo prosvete i nauke Republike Srbije. (2012). *Strategija razvoja obrazovanja u Srbiji do 2020*. Beograd: Vlada Republike Srbije, dostupno na: www.mpn.gov.rs/wpcontent/uploads/2015/08/strategija_obrazovanja_do_2020.pdf .
- . (2016), *Nacrt Zakona o dualnom obrazovanju*, Beograd: Vlada Republike Srbije, www.mpn.gov.rs/wp-content/uploads/2015/08/STRATEGIJA-OBRAZOVANJA.pdf.
- Ministarstvo unutrašnjih poslova. (2012), *Informator o radu Ministarstva unutrašnjih poslova Republike Srbije*, (2016), Beograd: Vlada Republike Srbije.
- Nacionalni prosvetni savet Republike Srbije. (2011), *Indikatori za praćenje stanja u obrazovanju i vaspitanju*, SIPRU www.nps.gov.rs/wp-content/uploads/2011/01/NPS-INDIKATORI.pdf .
- Pavlović Babić, D., Krstić, K., Stepanović, I., Videnović, M., Lazarević, L., Simić, N., et al. (2013). *Analiza faktora koji utiču na osipanje iz osnovnog i srednjeg obrazovanja*. Beograd: Institut za psihologiju, UNICEF Srbija.

ILO. (2000). *The Tripartite Structure to Combat Child Labour*. www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/@ed_dialogue/@actrav/documents/publication/wcms_116640.pdf.

ILO. (2017). *Pregled postojećih politika, strategija i programa i izrada preporuka za integrisanje komponente dečijeg rada u postojeće politike, programe i sisteme za upućivanje*, CLEAR projekat, MOR.

UNICEF. (2014). *Istraživanje višestrukih pokazatelja (MICS)*.

NACIONALNI PROPISI

Uredba Vlade Srbije o kancelariji za ljudska i manjinska prava, (2012), „Službeni glasnik RS“, broj 75/2012.

Zakon o sprečavanju nasilja u porodici, „Službeni glasnik RS“, broj 94/2016.

Zakon o finansijskoj podršci porodicama sa decom, član 9, „Službeni glasnik RS“, broj 107/2009.

Zakon o izmenama i dopunama Zakona o budžetskom sistemu, „Službeni glasnik RS“ br. 108/2013).

Zakon o osnovnom obrazovanju i vaspitanju, „Službeni glasnik RS“, broj 55/2013.

Zakon o predškolskom vaspitanju i obrazovanju, „Službeni glasnik RS“, broj 62/2016.

Zakon o radu „Službeni glasnik RS“, broj 13/2017.

Zakon o socijalnoj zaštiti, „Službeni glasnik RS“ broj 24/2011.

Zakon o sprečavanju nasilja u porodici, „Službeni glasnik RS“, broj 94/2016.

Zakon o srednjem obrazovanju i vaspitanju, „Službeni glasnik RS“, broj 55/2013.

Zakon o učeničkom i studentskom standardu, „Službeni glasnik RS“, broj 55/2013.

ANEKS

IME	INSTITUCIJA
Jovana Krotić Celikić	ASTRA
Katarina Ivanović	ASTRA
Marija Andjelković	Bela Palanka JLS
Natasa Nikolić	Bg centar za ljudska prava
Sonja Tosković	Bg centar za ljudska prava
Slavica Stanković	Bread of Life
Biljana Đurić	BZR
Jovana Pantović	Centar za demokratiju
Violeta Blagojević	Centar za porodični smeštaj i usvojenje Niš
Živko Petrović	Centar za porodični smeštaj i usvojenje Niš
Jelena Avramov	Centar za proizvodnju znanja i veština
Aleksandar Stanojković	Centar za razvoj lokalnih usluga SZ Vranje
Dragana Teodorović	Centar za integraciju mladih Svратиšte
Dragana Vučković	Centar za integraciju mladih Svратиšte
Jasna Bratićević	Centar za integraciju mladih Svратиšte
Marko Tosić	Centar za integraciju mladih Svратиšte
Mina Lukić	Centar za integraciju mladih Svратиšte
Milena Mihajlović	CIP centar
Biljana Cvetković	CK Srbije
Dejan Stanković	Centar za obrazovnu politiku
Sladjana Radulović	Centar za prava deteta
Danijela Pešić	Centar za socijalnu politiku
Ivana Poljak	Centar za socijalnu politiku
Lazar Muždalo	Centar za socijalnu politiku
Nataša Grubiša	CSR Apatin
Milica Džino Petković	CSR Bački Petrovac
Bojana Djurić Dimitrijević	CSR Bela Palanka
Nebojša Dimitrijević	CSR Bojnik
Srdjan Stojiljković	CSR Bojnik
Predrag Momčilović	CSR Leskovac
Dragana Srdić	CSR Novi Sad - DB za decu u sukobu sa zakonom
Svetlana Petrović	CSR Novi Sad - Kancelarija za materijalna davanja
Branko Zelembaba	CSR Novi Sad - Prihvatište za decu
Milka Basta	CSR Novi Sad - Služba za zaštitu dece i omladine
Daliborka Batrnek Antić	CSR Novi Sad - Svratiste za decu ulice

IME	INSTITUCIJA
Svetlana Karanović	CSR Raška
Siniša Stopić	CSR Sremska Mitrovica
Ljiljana Stojšić	CSR Sremska Mitrovica
Dragana Arsić	CSR Vranje
Tilda Đenge Slifka	EHO
Tijana Vidović	EHO
Nevenka Zegarac, prof.dr	Fakultet političkih nauka
Djordje Cvijovic	Forum mladih
Davorka Filipovic	Gradski CSR za socijalni rad
Milica Pođanin Kujundžić	GRUBB fondacija
Žarko Savić	GRUBB fondacija
Vladimir Pajic	GU Sekretarijat za obrazovanje i dečiju zastitu
Ljiljana Markovic	IAN - DB deca u sukobu sa zakonom
Gurchaten Sandhu	ILO Geneva
Rada Arandjelovic	ILO Serbia
Saša Pešić	Inspekcija rada Jablanički okrug Leskovac
Svetlana Marjanović	Inspekcija rada Jablanički okrug Leskovac
Miletije Stojanović	Inspekcija rada Pčinjski okrug Vranje
Vesna Stanković	Inspekcija rada Pčinjski okrug Vranje
Anita Govilja	Karitas Novi Sad
Jasna Plavsic	Kancelarija za ljudska i manjinska prava
Marko Jovanovic	Kancelarija za ljudska i manjinska prava
Suzana Paunović	Kancelarija za ljudska i manjinska prava
Svetlana Đorđević	Kancelarija za ljudska i manjinska prava
Tanja Sreckovic	Kancelarija za ljudska i manjinska prava
Marija Mitrovic	KROS
Bratislav Nešić	Leskovac JLS
Maja Janković	Leskovac JLS
Marija Ličanin	Mali princ
Slavica Lola Vasic	Mali princ
Đura Prtljaga	MDPP
Maja Majic	Ministarstvo za evrointegracije
Stevan Djordjevic	Ministarstvo za evrointegracije
Tijana Dutina	Ministarstvo za evrointegracije
Čedomir Backović	Ministarstvo pravde
Darja Koturovic	Ministarstvo pravde
Anamarija Viček	Ministarstvo prosvete
Biljana Lajović	Ministarstvo prosvete

IME	INSTITUCIJA
Gordana Cvetković	Ministarstvo prosvete
Snežana Vuković	Ministarstvo prosvete
Irena Mučibabić	Ministarstvo prosvete, nauke i tehnološkog razvoja
Mitar Đurašković	Ministarstvo unutrašnjih poslova
Olivera Zečević	Ministarstvo unutrašnjih poslova
Sandra Dašić	Ministarstvo unutrašnjih poslova
Slavica Đukić Dejanović, prof. dr.	Savet za prava deteta, Ministarka bez portfelja zaduženja za demografiju i populacionu politiku
Sladjana Popović	Ministarstvo za demografiju i populacionu politiku
Slavka Mitričević	Ministarstvo za demografiju i populacionu politiku
Snezana Bogdanovic	Ministarstvo za rad, zap, bor i soc pitanja
Bojana Stanic	Ministarstvo za rad, zapošljavanje, boračka i socijalna pitanja
Danijela Čukić Vlahović	Ministarstvo za rad, zapošljavanje, boračka i socijalna pitanja
Dragan Vulevic	Ministarstvo za rad, zapošljavanje, boračka i socijalna pitanja
Jelena Selaković	Ministarstvo za rad, zapošljavanje, boračka i socijalna pitanja
Nevena Letić	Ministarstvo za rad, zapošljavanje, boračka i socijalna pitanja
Nina Mitić	Ministarstvo za rad, zapošljavanje, boračka i socijalna pitanja
Snežana Milajić	Ministarstvo za rad, zapošljavanje, boračka i socijalna pitanja
Snežana Pantić Aksentijević	Ministarstvo zdravlja
Maja Ilic	MinRZS Inspektorat za rad
Miodrag Okiljevic	MinRZS Inspektorat za rad
Stevan Đurović	MinRZS Inspektorat za rad
Danka Djukic	Mreža organizacija za decu Srbije - MODS
Sasa Stefanovic	Mreža organizacija za decu Srbije - MODS
Bojana Perović	Ministarstvo omladine i sporta
Katarina Mitrović	Ministarstvo omladine i sporta
Milena Gojković	Ministarstvo omladine i sporta
Vanja Zlatković	Nacionalna služba za zapošljavanje
Jovan Komnenović	Novi Sad Centar za proizvodnju znanja i veština
Radomir Šovljanski	Novi Sad GU za socijalnu i dečiju zaštitu
Vera Grkavac	Novi Sad GU za socijalnu i dečiju zaštitu - v.d.
Radmila Zečirović	Novi Sad GU za socijalnu i dečiju zaštitu - v.d.
Boban Pavlović	Novi Sad Strukovno udruženje policije „Dr Arčibald Rajs“
Nenad Drašković	Novi Sad Strukovno udruženje policije „Dr Arčibald Rajs“
Dobriła Marković	NSHC (Novosadski humanitarni centar)
Igor Stajić	NVO Edukacioni centar Leskovac
Jadranka Zdravković	NVO Edukacioni centar Leskovac
Željko Plavšić	NVO Edukacioni centar Leskovac

IME	INSTITUCIJA
Milana Landup	Odeljenje inspekcije rada, Južnobački okrug Novi Sad
Stefan Stefanović	Odeljenje inspekcije rada, Južnobački okrug Novi Sad
Milosav Purić	Omladinski zadružni savez Srbije
Vesna Urošević	Opština Zvezdara
Isidora Ilić	Mreža psihosocijalnih inovacija - PIN
Dunja Božović	Mreža psihosocijalnih inovacija - PIN
Ružica Zečirović Srblijin	Pokrajinski zavod za socijalnu zaštitu, ATP Vojvodina
Natalija Bogdanov	Poljoprivredni fakultet
Danijela Đokić	Prihvatilište Vranje
Marija Grbić/Danijela Stajković	Prihvatilište za decu Beograda
Milena Milačić	Radio „Trgovište“
Mila Rosić Županjac	Raška JLS
Jelena Belojica	Raška JLS
Mirjana Ognjanović	Republički zavod za socijalnu zaštitu (RZSZ)
Nenad Stojanović	Republički zavod za socijalnu zaštitu (RZSZ)
Sanja Klajić	Republički zavod za socijalnu zaštitu (RZSZ)
Sanja Miloradović	Republički zavod za socijalnu zaštitu (RZSZ)
Mirjana Ognjanović	Republički zavod za socijalnu zaštitu (RZSZ)
Gordana Ković	Republički zavod za socijalnu zaštitu (RZSZ)
Slavica Milojević	Republički zavod za socijalnu zaštitu (RZSZ)
Božidar Dakić	Republički zavod za socijalnu zaštitu (RZSZ)
Denis Ibisbegović	Ambasada SAD
Jennifer Stojanović	Ambasada SAD
Dragana Petković-Gajić	Savez samostalnih sindikata Srbije
Marija Babović	SECONS
Biljana Božović	SIPRU
Biljana Mladenović	SIPRU
Bojana Ružić	SIPRU
Dragana Jovanović	SIPRU
Lazar Bulatović	SIPRU
Lidija Kuzmanov	SIPRU
Ivan Sekulović	SIPRU
Ivana Maksić	SKGO
Jasmina Tanasić	SKGO
Saša Uzelac	Solidarity centar
Biljana Glušac	ŠOSO Braća Stamenkovic
Nadja Gojovic	SSSS
Dragana Petković-Gajić	SSSS

IME	INSTITUCIJA
Maja Martinić	UGS Nezavisnost
Vera Kondić	UGS Nezavisnost
Karla Hershey	UNDP
Vera Kovačević	UNDP
Aleksandra Jović	UNICEF
Keti Brašić	UNICEF
Marina Bogdanović	UNICEF
Vesna Dejanovic	UNICEF
Jelena Jevtović	Unija poslodavaca Srbije
Mario Reljanović, prof.	UNION
Danijela Milosavljević	Vranje JLS
Gordana Stevanović	Zaštitnik građana
Marko Mladenović	Zaštitnik građana
Milica Zarin	Zaštitnik građana
Snežana Nešić	Zaštitnik građana
Mirjana Bojanić	Zavod za unapređenje obrazovanja i vaspitanja
Vesna Mrđa	Zavod za unapređenje obrazovanja i vaspitanja
Vladan Jovanović	Nezavisni konsultant

**Odsek za fundamentalne principe
i prava na radu (FUNDAMENTALS)**

Međunarodna organizacija rada

4 route des Morillons

CH-1211 Ženeva 22 – Švajcarska

Tel.: +41 (0) 22 799 61 11

Fax: +41 (0) 22 798 86 95

childlabour@ilo.org
www.ilo.org/childlabour

 @ILO_Childlabour

ISBN 978-92-2-132167-5

9 789221 321675